

899-962-1092

2-76

ՀՈԹԱ ՌՈՒՍԹԱՎԵԼԻՆ
ՅԵՎ ՆՐԱ
„ՎԱԳՐԵՆԱՎՈՐԸ“

«Վագրենավորը» պոեմի 750-ամյակին
1187 — 1937

899.962
Շ-84

ՊԵՏՅՐԱՏ

ՀԼԿՑԵՄ ԿԿ ԿԻՑ ՄԱՆԿԱՊՍՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1938

19 NOV 2011

899.962.1.092

C-76

ար

ՇՈԹԱ ՌՈՒՍԹԱՎԵԼԻՆ
ՅԵՎ ՆՐԱ
„ՎԱԳՐԵՆԱՎՈՐԸ“

„ՎԱԳՐԵՆԱՎՈՐԸ“ ՊՈՆՄԻ 750-ԱՄՅԱԿԻՆ

1187—1937

383

ՊԵՏՂՐԱՏ
ՀԼԿՅԵՄ ԿԿ ԿԻՑ ՄԱՆԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ
ՑԵՐԵՎԱՆ 1938

15 JUL 2013

14.902

Ժողովածուի նկարագրի և լուսանկարների
նախագործության նախնեների հոգի

ՀԱՅԿԿՈՒՄԻՆԻՍՏԻԿԱՆ ԿՈՄՍՏԻՏՈՒՄ

ՌՈՒՍԹԱՎԵԼԻՆ ՅԵՎ. ՆՐԱ «ՎԱԳՐԵՆԱՎՈՐԸ» *)

«Ձե, չի լուել մեծ Շոքայի
Յերգի ձեներ կարողին,
Ու դարավոր ցավն աւենի
Ձի խորսակել են հոգին»:
ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

1. Ավելի քան 200 տարի յե, ինչ ուսումնասիրութեան, ապա նաև գիտական հետազոտութեան առարկա յե դարձել վրաց գրականութեան արեղ-նաշող պսակը՝ «Վագրենավոր» պոեմը: Ավելի քան 30 հրատարակութիւն ե ունեցել այդ յերկը 1712 թվից մինչև այսօր. տասնյակ բանասերներ ու գրականագետներ են գրադրել պոեմի ֆաբուլայի, սյուժեյի, կառուցվածքի, տիպերի, լեզվի, իդեաների և այլ պրորբններով, ինչպես և պոեմի անմահ, համարյա լեզենդար դարձած հեղինակի անձնավորութեան պարզաբանման խնդիրներով, և չնայած դրան գիտական ուսթավելագիտութիւնը շատ և շատ հարցերի տակավին չի տվել վերջնական և անվերապահ լուծում:

Արձանագրելի յե անշուշտ, վոր առանձնապես խորհրդային ուսթա-վելագիտութիւնը, և այն ել վերջին տարիներում, խոշոր հաջողութիւն-ների յե հասել և ավելի շատ բան ե արել, քան արված եր անցյալ յերկու հարյուրամյակի ընթացքում՝ սկսած Վախտանգ Ծ-րդ թագավորից, վորն առաջին անգամ բանասիրական վորոշ խմբագրումով հրատարակեց «Վագ-րենավորը» 1712 թվականին:

Իսկապես խոշոր դժվարութիւնների առաջ ե կանգնած ուսթավե-լիագիտութիւնը՝ ինչ հարցի ել մոտենալու լինի: Այդ դժվարութիւններից առաջինն այն ե, վոր Ռուսթավելու և մեր միջև ընկած ժամանակը մոռա-ցութեան ե հանձնել այդ հանճարեղ բանաստեղծի կյանքին ու գործունե-յութեանը վերաբերող համարյա բոլոր անհրաժեշտ տեղեկութիւնները, վորի հետեանքով այսօր Ռուսթավելու կենսագրութիւնը շարագրվում ե համա-րյա բացառապես ժողովրդական բանավոր ավանդութիւնների տվյալնե-

*) Ռուսթավելու պոեմը վրացերեն կոչվում ե «Վեփիթա տղառսանի», վորը հայերեն թրգմանութեամբ նշանակում ե «Վագրենավոր» այսինքն «Վագրի մորթի ունեցող»։ այդ անունը հաճախ թարգմանում են «Ընձենավոր», շփոթելով վագր և ինձ կենդանիների անունները:

րով, վորոնք վերին աստիճանի հակասական են՝ անվերապահ վստահու-
թյուն վայելել չեն կարող: Այդ և պատճառը, վոր, որինակ, անկարելի չե-
յեղել պարզել թե ինչ մարդ և յեղել Ռուսթավելին իր ծագումով՝ ազնվա-
կան, իշխանավոր, թե՛ իր հանճարի ու գործի շնորհիվ պալատական
յերգչի կոչման արժանացած շինական:

Յերկրորդ հանգամանքը, վոր դժվարացնում և Ռուսթավելու և նրա
ստեղծագործության հետ կապված մի շարք հարցերի լուծումը, այն է, վոր
իշխող դասերը, և առաջին հերթին հոգևորականությունը, դարերի ընթաց-
քում «ջանասիրարար» լուծության են մատնել «Վագրենավորը» և նրա հե-
ղինակին, իբրև քրիստոնեական հավատի և միջնադարյան բարոյագիտու-
թյան դեմ ծառս յեղած ընդվզում, բանադրանքի յեն յենթարկել այդ պոեմը
և մի քանի անգամ այրել ու վոչնչացրել են այն, միաժամանակ տարեգրու-
թյունների միջից ջնջելով Ռուսթավելու անունը:

Միայն ժողովրդին ենք պարտական այն ամենի համար, ինչ մնացել
է մեզ Ռուսթավելուց և Ռուսթավելու մասին: Դարերի ընթացքում «Վագ-
րենավորը» յեղել է վրաց ժողովրդի*) ամենասիրելի գիրքը, վորպիսին
նա պահել է ձեռագրով, պահել է իր սրտում, իր մտքում և վորդոք վորդի
ավանդել իբրև ոժիտ: Բայց ժողովուրդն իր բանավոր ավանդությամբ չե-
կարող ամեն ինչ պահել և միայն մասամբ է պահպանել այն կարևոր տե-
ղեկություններն ու նյութերը, վոր վոչնչացրել է խավարամիտ կղերք:
Վերջապես գործը դժվարացնող յերրորդ հանգամանքը պետք է վորո-
նել հենց իրեն՝ «Վագրենավորի» մեջ, վորն իր անորինակ վեհությամբ ու-
նել հենց իրեն՝ ընդգրկած պատմական, աշխարհագրական, ազգագրական
խորությամբ, ընդգրկած պատմական, աշխարհագրական, ազգագրական
բազմապարփակ կողմերով, աշխարհայացքի և աշխարհգիտության վորոշ
հակասություններով իրական ու ֆանտաստիկական մոմենտների համա-
դրումով քիչ թյուրիմացությունների աղբյուր չի հանդիսացել բանասեր-
ների համար:
Գտնվել են մարդիկ, վորոնք ցանկացել են ամբողջ «Վագրենավորը»
մի ֆանտաստիկական, կամ ավելի ճիշտ այլաբանական յերկ համարել, վորի

*) Ի գեղ վրաց ժողովրդի հետ մեկտեղ նաև «թիֆլիսեցի հայերը» միջո սիրել են
«Ռուսթավելու գրածները» ինչպես վկայում է «Վագրենավորի» առաջին հայ թարգմանիչ
Սարգիսը (բժ. Բատումյանը) «Կուռնիկ» խմբագրությունը գրած իր նամակում: Այս Սար-
գիսը թարգմանությունը տպվեց նույն «Կուռնիկ» մեջ 1860, 1862 և 1863 թվ. համար-
ներում: Վրաց ժողովուրդն այնքան բարձր է գնահատել «Վագրենավորը», վոր նրանով է
վորոշել մարդկանց արժանիքն ու մարդավարությունը: Ստորև թարգմանաբար տալիս ենք
վրացական ֆոնետիկ ձևի ընտրող բանաստեղծություն, վոր վերցրել ենք Մ. Զիկովանու
«Ժողովրդական վագրենավորը» գրքից: Ահա այդ բանաստեղծությունը.

Ճես ունեյի մի բարեկիրթ,
Շքեղադարձ, սիրուն աղջիկ,
Ամուսնացրի, ոճիտ ալի
«Վագրենավորն» իմ գեղեցիկ:

Կարդացել ու չեյին բժբունել,
Այ քեզ իշի հանդի մարդիկ.
Ճես էլ կրկին հետ վերցրե
«Վագրենավորն» իմ գեղեցիկ:

գործող անձինք իբր թե արարի, հնդիկի, չինացու և այլ անուններով ներ-
կայացված վրացի թագավորներ կամ իշխաններ են:

Իրապես, սակայն Ռուսթավելին այլաբանության վրա չի կառուցել
իր պոեմը և վոչ էլ Վրաստանն և նկատի ունեցել ստեղծագործության
ընթացքում:

Լինելով վրաց պատմության վորոշ դարաշրջանի ծնունդ, հարազատ
վրացական գրող մնալով հանդերձ, Ռուսթավելին գերաճել է և դուրս յեկել
վրաց պատմության և կուլտուրայի սահմաններից ու մտել համալսարանի,
համամարդկային մշակույթի սահմանները՝ հաստատուն կերպով կանգ-
նելով Հոմերոսի, Վիրգիլիոսի, Ֆիրդուսու, Դանթեյի և այլ հանճարների
կողքին:

2. Ռուսթավելին որինաչափական հաջորդն է իր վրացի նախորդների
փայլուն պլեադայի (Շավթելու, Թադեւշելու և այլն), բայց նա շատ ավելի
առաջ է գնացել և բարձր է կանգնած նրանցից: Նա ընդգրկել և վարպե-
տությամբ համադրել է Արևելքի և Արևմուտքի արվեստն ու փիլիսոփա-
ությունը. նա սնվել է վոչ միայն Վրաստանի կարկաչուն աղբյուրներով
ու ջերմ արևով, այլև Իրանի վարդերի բույրով, Արաբիայի լայն հորիզոնի
ծիածանի գույներով, Հոմերոսի վճիտ շնչով, հունական դասական փիլի-
սոփայության և իմաստության ծառի պտուղներով:

Արևելքն է տվել Ռուսթավելուն նաև նրա պոեմի ֆաբուլային մասը,
ինչպես ինքը բանաստեղծն է հիշատակում իր պոեմի նախերգանքում, և
Արաբիայում, Հնդկաստանում ու Ասորիքում է ծավալվում «Վագրենավորը»
շողոգողուն եպոպեյի գործողությունը՝ հասնելով մի կողմից մինչև Հարա-
վային ու Հյուսիսային Չինաստան, մյուս կողմից՝ Վենետիկ ու Ջիբրալ-
տար, ինչպես մեկնում է «Վագրենավորի» Գուլանշարո և Քաջեթի տեղա-
նունները Ա. Սվանիձեն *):

Շոթա Ռուսթավելին ծնունդ է վրաց պատմության այսպես կոչված
վոսկեդարի, վորը կապված է Թամար թագուհու անվան հետ և բռնում է
12-րդ դարի վերջն ու 13-րդ դարի սկիզբը:

Դա մի ժամանակաշրջան էր, յերբ բյուզանդական կայսրության կա-
խումից ազատագրված և նրա փլատակների վրա տնտեսական և քաղաքա-
կան կենտրոնաձիգ ուժի մղումով միավորված վրացական ցեղերը ստեղ-
ծեցին մի ուժեղ պետություն և չտեսնված չափերով ընդարձակեցին Վրաս-
տանի սահմանները դեպի հարավ և դեպի արևելք: Այդ միավորումը և ար-
ատքին խանգարիչ ուժի ժամանակավոր բացակայումը կուլտուրական մեծ
առաջնություն հնարավորություն ստեղծեցին վրաց ժողովրդի տաղանդավոր
գավազների համար, վորոնցից առաջնագույնը «Մեսիս վոմն Ռուսթավելին»
էր, վորն իր «Վագրենավորը» պոեմով բարձրացավ համաշխարհային պոե-
զիայի գագաթը:

*) «Новый мир», 1936 г., № 9, стр. 255.

Արեւաշող Վրաստանի բորբաշունչ այդ հանձարը ժողովրդական ֆան-տազիայի և Արեւելքի դիցաբանութեան մոտիվներից գործեց մի հրաշալի դիպակ, վորն իր կախարդական զորութեամբ, իր բաղմբերանգ փայլով հմա-յում և դիտողին և նմանը չունի իր մանրամասների վերտուղ կերտված-քով ու ձուլածո ամբողջականութեամբ:

Իր պոեմի հենքը հյուսելիւ Ռուսթավելին վերցրել և յերկու գույնի նուրբ ասվյա թելեր՝ վտակվառ և արեւաշող, իրեն նշան մի կողմից Ավթան-դիլ-Թինաթին, մյուս կողմից Տարիել-Դարեջան զուգերի բոցաշունչ և անվերապահ սիրո:

Այդ յերկու նվիրական ու վեհ, կարծես նուշնական, բայց յերանգային նուրբ տարբերություններով իրար լրացնող սերերի համար ընտրող վոս-կեվառ ու արեւաշող թելերից հյուսած հենքի վրա Ռուսթավելին կաթեցրել և իր արցունքի վճիռ կաթիլները, ապա արևի շողերն անցկացնելով իր ար-ցունքի շիթերի միջով ու այդ ստեղծված ծիածանի յոթ գոյներով՝ ասեղ-նագործել և իր անձեռագործ դիպակը:

3. «Վագրենավորը» եպոպեան, ինչպես արդեն ասել ենք, սիրային ֆաբուլայի վրա չի կառուցված. սերն այն հիմնական պրոբլեմն է, վորի շուրջը հյուսել և յուր անգին դիպակը Շոթա Ռուսթավելին: Պոեմի նա-խերգանքն իսկ այդ է վկայում:

Ռուսթավելին սիրո նկատմամբ ունի յուր, կարելի չէ ասել, ռուսթա-վելական հայացքները: Ահա դրանք.

Սիրահարը պետք է լինի արևի պես չքնաղ ու վառ,
Առատաձեռն և ունեւոր, ազատ դյուցազն ու զորավար,
Կովում հաղթող, յերկարամիտ, մտքով հարուստ, լեզվով ձարտար.
Ում լիովին չի տրված այս, չի կարող լինել սիրահար:

Սերն է դյուսթիչ և սքանչելի, խորախորհուրդ է և զգվար,
Չպետք է նույն դասը դասել և՛ ցանկասեր, և՛ սիրահար.
Սար ու ձոր կա յերկուսի մեջ, տարածութեան ովկյան անձալը.
Լավ լսեցեք իմ այս խոսքը և մի խառնեք դրանք իրար...

Սիրահարը շնացող չէ, նա հաստատ է, հավատարիմ,
Ախ է քաշում ջարից բաժան և անդադար հիշում յարին.
Թեկուղ լինի խիստ ու դաժան, յարն է տերը, ինքը՝ գերին.
Ի՞նչ և գգվանք, գրկանք, համբույր, յերբ չկա սեր, սիրա մանրիմ...*)

Իր այս հայացքները Ռուսթավելին մարմնացրել է ի դեմս պոեմի յերկու զուգ գիրահարների՝ Ավթանդիլի ու Թինաթինի և Տարիելի ու Նեստան-Դարեջանի: Իր բարձր իդեաները պատկերավոր ու շոշափելի դարձնելու համար Ռուսթավելին միահյուսել և յերկու զուգերի սիրո ճա-

նագայթները, այդ յերկու սերերը փոխադարձաբար պայմանավորել իրա-քով և իր «արևի պես չքնաղ ու վառ» սիրահարների իդէն իրագործել հե-րոսական մի շարք սիրագործությունների, անհամար փորձությունների ճանապարհով:

Տեսնենք թե ինչպիսի մոգական ուժով և կարողացել Ռուսթավելին միահյուսել յերկու տարբեր զուգերի սերերը, իբրև հենք յուր «Վագրե-նավորը» պոեմի:

Արարիայի Ռոստեման թագավորի միակ դուստրը և միաժամանակ գահաժառանգը—Թինաթինը և յերկրի քաջ սպարապետ Ավթանդիլն իրար սիրում են, բայց զադտնի յեն պահում այդ սերը: Վոչ մի հանգամանք չի խանգարում, վոր նրանք բացեն իրենց սերը և բախտավորվեն: Անսպասե-լիորեն յերևան է գալիս վագրի մորթով քողարկված մի խորհրդավոր հե-րոս (վագրենավորը), վորի առատ արցունքը, անլուր վիշտը և կորցրած սիրահարին գտնելու պատճառով սարեսար ընկած լինելը դառնում է Ավ-թանդիլի ու Թինաթինի սերը բացելու բանալին, իսկ վագրենավորի, այն է Տարիելի կորցրած Դարեջանին գտնելը՝ Ավթանդիլի ու Թինաթինի սերը պսակելու պայմանը:

Ավթանդիլն իր սեփական ներքին մղումով և Թինաթինի պատվերով իրենց բախտը կապում է Տարիելի սիրահարին գտնելու փորձությունների հետ և վտանգավոր ու անորոշ ուղիների ցուպը ձեռքին առած վորոնում է կորած ու գերված Դարեջանին:

Անթիվ ու անհամար փորձությունների, ասպետական ամենավեհ սրխ-բագործությունների այդ բոլոր դառնություններին Ռուսթավելին միաժա-մանակ մասնակից և անուամ նաև մի յերրորդ անձնավորութեան՝ Փրիդո-նին, վորը նվիրվում է Տարիելին ընկերական խորագույն կապերով և ան-վերապահ հավատարմութեամբ:

Ավթանդիլն ու Տարիելին վերջապես հաջողվում է Փրիդոնի ոգնու-թյամբ ազատել Դարեջանին Քաջթի ամրոցից, և Տարիելի ու Դարեջանի բախտավորությունն Ավթանդիլի ու Թինաթինի յերջանկութեան դուռն է բացում:

Այսպիսով յերեք տարբեր ժողովուրդների ներկայացուցիչների՝ Ավ-թանդիլի, Տարիելի ու Փրիդոնի նվիրված, անկաշառ և հավատարիմ դա-շինքը նվաճում է գերված արևը, կյանք տալիս նրան և աշխարհը ջեր-մացնում նրա պայծառ ու սնիչ շողերով:

Պոեմի վերջին գլուխները փայլուն, կենսախիստ, առողջ ու ներդաշնակ կյանքի հաղթանակի մի կատարյալ ապովեոզ են հանդիսանում, շողափթիթ և հարածուկ կյանքի մի ջերմ բարախ, վորպիսի կատարելութեան Ռուս-թավելին իր հերոսներին հասցնում է հակառակ ճակատագրի, նախախնա-մութեան, յեկեղեցական նախապաշարմունքների, նեղ, սխալաստիկ այն աշ-խարհայացքի, վորպիսին իշխում եր միջնադարում:

Ռուսթավելին այսպիսով բարձր և կանգնած միջնադարից, նա խոր-տակում է միջնադարի բարոյագիտությունն ու գեղագիտությունը, նա-

*) Վերցրել ենք Վահան Տերյանի թարգմանությունից:

խակարապետն և հանդիսանում ու կանխորոշում 1—2 դար հետո Յեվրոպայում թագավորող վերածնունդը:

Ռուսթավելու «Վազրենավորից» հանվող յեզրակացությունները կարելի չե հետևյալ ձևով բնութագրել.

ա) Սիրել ծփուն ու ծխածանեղանգ, լիարյուն, այսկողմյան կյանքը, վորի քաղցրությունը ձեռք ե բերվում պայքարով ու տքնությունով.

բ) Արհամարհել սին, «անդրգերեզմանային» կյանքը, մերժել ֆատալիզմն ու խավարամտությունը.

գ) Ապրել ու պայքարել մարդկայնորեն, տոգորվել բարձր հումանիզմով, մարդասիրությամբ՝ սեփական չեղձանկությունն ուրիշների յերջանկություն վրա հենելով.

դ) Հաստատակամորեն և անձնլիրարար պայքարել կյանքի գեղեցկությունն ու մարդկանց յերջանկությունը խախտող բոլոր ուժերի և արգելքների դեմ՝ հանուն լուսավոր ու արևաշող կյանքի, հանուն նրա լիարյուն բարախի:

Այս յեզրակացությունները, վոր բղխում են «Վազրենավորից», մաքուր և անշահախնդիր սիրո որինակի հետ միասին կազմում են Ռուսթավելու պատգամը և ներդաշնակ են մեր որերին, սնում են ապրելու, կյանքը սիրելու, թշնամիների դեմ անխնայորեն պայքարելու, հաղթանակից-հաղթանակ գնալու այն մեծ և նվիրական զգացմունքն ու կամքը, վորով համակված են Ստալինյան համաստեղության յերկրների բոլոր ժողովուրդները:

Ի դեպ այդ իդեաների, այդ կենսասիրության և հումանիզմի համար եր, վոր «Վազրենավորն» ու Ռուսթավելին հալածվում էյին հոգևորականության կողմից դարերի ընթացքում և դարձյալ ու դարձյալ դրա համար ե, վոր վրաց ժողովուրդը սիրել ե և իր սրտում անմահ պահել յուր անմահ Շոթայի գործն ու հիշատակը:

Ռպտիմիդի այս շեղվրը Ռուսթավելին տվել ե արտահայտչական չգերազանցված դրսևվորմամբ, լեզվական հնչական մի այնպիսի սիմֆոնիայով, վորի կատարելությունը գմայլանք և միաժամանակ զարմանք ե պատճառում յուրաքանչյուրին, ով ի վիճակի չե «Վազրենավորը» բնագրով կարդալու: Տաղաչափության այն ձևը, վոր մուցրեց վրաց գրականության մեջ Շոթան, այսպես կոչված ռախիմ, զարմանալիորեն ներդաշնակում ե բովանդակությանը, իսկ լեզվի պատկերավորությունը, հանգերի հարստությունը, թարմ ու անմար համեմատությունները, վորոնք գունավորում են «Վազրենավորի» հույզերն ու մտքերը, յերկար դարեր ընդորինակման աղբյուր յեղան վրաց հետագա գրողների համար:

Առանձնապես հարուստ ե Ռուսթավելու լեզուն աֆորիզմներով, խորիմաստ, հակիրճ արտահայտություններով, վորոնք վաղուց թափանցել են վրաց ժողովրդի մեջ և զարգարել ու զարդարում են նրա բաժակաճառերը, նրա ստեղծագործությունը և վուջ կենցաղը: Թե գյուղում, և թե քաղաքում, ամենուրեք կհանդիպեք ջահել ու անել, գրագետ ու կիսագրագետ

վրացիների, վորոնք հափածո կամ արձակ պատմում են Տարիելի եպոպեան, հաճախ անգիր արտասանում են «Վազրենավորից» գլուխներ և ամեն քաղափոխում մեջ բերում Ռուսթավելու մի հարմար ու դիպուկ աֆորիզմ: Վրաց ժողովուրդը յուր հանճարի անունն ու ստեղծագործությունը 750 տարի պահել ե իր սրտում իբրև իր ամենանվիրական սրբությունը. վոչ պակաս սիրով ու գորովով կպահպանեն այսուհետև այդ մեծահանճար բանաստեղծի, սիրո, ռպտիմիզմի և խոր հումանիզմի 750-ամյա ալդ յերգչի անունն ու նրա անմահ ստեղծագործությունը նաև այն բոլոր ժողովուրդները, վորոնք դժբախտաբար շատ ուշ են ծանոթանում պոեզիայի արեգահաշող զազաթին:

(ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ)

Կենսագրական քիչ տեղեկություններ կան Շոթա Ռուս թավելու մասին։
Շոթա Ռուս թավելու կյանքն ու գրական գործունեությունը ուսումնասիրող
գրականագետներին դեռևս չի հաջողվել վերականգնել բանաստեղծի ամ-
բողջական ու ստուգված կենսագրությունը։ Իրավոր պատմությունը լուռ է
և Ռուս թավելու մասին։ Քրիստոնյա խավարամիտ հոգևորականությունը
Ռուս թավելուն հռչակելով հերետիկոս, ամեն կերպ աշխատել է ջնջել նրա
անունը պատմությունից։ մեծ բանաստեղծի հիշատակն իսպառ վե-
րացնելու համար այդ հոգևորականությունը չերկու անգամ հանդիսավոր
կերպով խարույկի վրա այրել է «Վագրենավորը», եսկ անգամ՝ թափել
հուռ գետը։ Սակայն, չնայած դրան, շնորհիվ Շոթա Ռուս թավելու և նրա հան-
ճարեղ ստեղծագործության չտեսնված ժողովրդականություն, վրաց աշխա-
տավոր ժողովուրդը սերնդից-սերունդ ավանդելով՝ խնամքով պահպանել է
թե «Վագրենավորը» բազմաթիվ վարիանտներով, թե կենսագրական վորոշ
տեղեկություններ նրա հեղինակի մասին։ Ի մի բերելով «Վագրենավոր»
պոեմում բանաստեղծի իր մասին արած հիշողությունները, ժողովրդական
բանահյուսության և նյութական կուլտուրայի տվյալները, ինչպես և զու-
գադրելով պոեմի բովանդակած պատմական բնույթի հիշատակությունները
պատմական փաստերի հետ, կարելի յե մոտավոր ճշտությամբ ուրվագծել
բանաստեղծի կենսագրությունը։

12

13

դարկում են իկավտոյի ակադեմիան (Կախեթիա), վորտեղ սովորում ե ևս
չորս տարի:

Ակադեմիայում պատանի Շոթան հռչակվում ե իբրե կազմակերպ-
ված բանաստեղծ: Նրա տաղանդը բոլորին հիացմունք ու զարմանք ե
պատճառում: Տաղանդավոր բանաստեղծի համբավը հասնում ե թամար
թագուհուն:

Թամարը նրան ուղարկում ե Հունաստան իր կրթությունը շարու-
նակելու: Թագուհին սովորաբար ամեն տարի Վրաստանից 30 յերիտասարդ-
եր ուղարկում Հունաստան՝ փրկսովալական կրթություն ստանալու: Շո-
թա Ռուսթավելին, Հունաստանում վեց տարի մնալուց հետո՝ 23—24 տա-
րեկան հասակում վերադառնում ե հայրենիք ե շարունակում ե զբաղվել
զբական գործունեյությամբ: Բացի այդ, Շոթա Ռուսթավելին, Մեսխեթի
առաջավոր յերիտասարդությանն իր շուրջը հավաքելով, դպրոցներ ե
բաց անում ե ժողովրդին կոչում դեպի գիտություն ե լուսավորություն:

Ըստ ժողովրդական նուշն ավանդության, Թամար թագուհին Շոթա
Ռուսթավելուն հրավիրում ե իր մոտ, պալատը, ե նշանակում ե նրան մի
տեսակ պետական գանձապահ, թե՛ քարտուղար: Ժողովրդական մի այլ ա-
վանդությամբ Շոթա Ռուսթավելին մնում ե պալատում, վորպես Թամար թա-
գուհու պալատական յերգիչ: Այդ ժամանակ Շոթա Ռուսթավելում մեծ յեղբորը՝
Ավթանդիլին գժբախտություն ե պատահում: Ավթանդիլը սիրում եր Թա-
մար թագուհուն, բայց վերջինս մերժում ե նրան ե ամուսնանում առևտրի
արքայորդու՝ Գեորգիի հետ: Կարոտից ու հուսահատությունից մղված,
Ավթանդիլը լքում ե իր հայրենիքն ու փախչում ոտար յերկրներ ե ճամ-
բին մահանում ե: Յեղբոր վաղբերգական վախճանը Շոթա Ռուսթավելուն ա-
ռիթ ե տալիս «Վազրենավորը» պոեմը գրելու: Նա իր յերկը ձոնում ե
Թամար թագուհուն: Պոեմի հանդիսավոր ընթերցում ե տեղի ունենում
պալատում: Հանձարեղ ստեղծագործությունը բոլորին հիացմունք ե պատ-
ճառում: Թամար թագուհին առատաձեռնությամբ վարձատրում ե Ռուս-
թավելուն: Հերթական հաղթանակով սքանչացած՝ բանաստեղծը յերջանիկ
ե զգում իրեն:

Այդ միջոցին Թամարը Վրաստանի սահմաններից հեռացնում ե իր
ամուսնուն ե, քանի վոր վաղուց սեր եր տածում դեպի Շոթա Ռուսթավելին՝
առաջարկում ե նրան բաժանվել իր կնոջից ե ամուսնանալ իր հետ:

Շոթա Ռուսթավելին մերժում ե թագուհու առաջարկը: Բանաստեղծի
մերժումից վիրավորված, Թամարն ստիպում ե Ռուսթավելուն տեղափոխ-
վել Հունաստան:

Վրաց աշխատավոր ժողովուրդն իր սիրելի բանաստեղծի կյանքի յու-
րաքանչյուր նշանակալի մոմենտի մասին բազմաթիվ վարիանտներ ե
պատմում: Այստեղ բերվածը Շոթա Ռուսթավելու կենսագրության ամենաժո-
ղովրդական վարիանտներից մեկն ե, վորը միաժամանակ ամենից մոտ ե
հշմարտության:

Շոթա Ռուսթավելու հունական կրթություն ստանալու վերաբերյալ
ավանդությունը հիմքից զուրկ չե:

Ռուսթավելին իր պոեմում խորը ծանոթություն ե հանդես բերում
անտիկ փրկսովալության ե զբականության: Նա միաժամանակ լավ ծա-
նոթ եր հունական ե արաբական զբականության: Ընդհանրապես Շոթա Ռուս-
թավելին կանգնած եր իր դարաշրջանի կուլտուրայի բարձունքների վրա
ե իր ժամանակի ամենազարգացած մարդկանցից մեկն եր: Իրան-արաբա-
կան ե հույն—բյուզանդական կուլտուրաները հանձինս Շոթա Ռուսթավե-
լու գտան իրենց փայլուն արտահայտիչը: Շոթա Ռուսթավելու «Վազրենա-
վորը» Արևելքի ե Արևմուտքի կուլտուրաների փոխազդեցության արդյունք
ե, այդ կուլտուրաների յուրատեսակ համադրությունը:

Համաշխարհային գրականության տիտաններից Շոթա Ռուսթավելու վրա
ազդեցություն են ունեցել մի կողմից Հոմերոսը, մյուս կողմից Ֆիրդու-
սին, Նիզամին ե ուրիշները: «Իլիական»-ն ու «Վոդիսական»-ը, «Շահ-
Նամե»-ն, «Լեյլի ե Մեջնուն»-ը ե այլն Ռուսթավելու քաջածանոթ ու
սիրված յերկերն են յեղբր:

Չափազանց ընդարձակ եր Շոթա Ռուսթավելու հորիզոնը: Նա պարզ
պատկերացնում եր այն աշխարհը, վորը հայտնի յեր դարաշրջանի կուլ-
տուրական մարդկությանը: Պոեմում հիշատակված յերկրները՝ Չինաս-
տան, Հնդկաստան, Արաբիա, Յեգիպտոս, Հռոմ ե այլն, ինչ վոր հեքյա-
թային, մշուշապատ գաղափարներ չեյին նրա համար: Նա գիտեր այդ
յերկրները, ծանոթ եր նրանց ժողովուրդների կյանքին, նյութական ու
մտավոր կուլտուրային, նրանց պատմությանը: Հատկապես Արևելքին իր
ծանոթությամբ՝ ավելի քան յերկու դարով նա առաջ ե անցել յեվրոպա-
կան աշխարհագրագետներից: Շոթա Ռուսթավելին լինելով 12-րդ դարի
հեղինակ, ապրելով ու ստեղծագործելով ֆեոդալական հասարակարգում,
այնուամենայնիվ, իր մեծ հանճարի ու խոշոր երուզիցիայի շնորհիվ կա-
բողացել ե ջարդել քրիստոնեական գաղափարախոսության ե միջնադարյան
մտածողության շղթաները, միաժամանակ նա կարողացել ե փչել ազգա-
յին սահմանափակության շրջանակները ե կանգնել համամարդկային պրո-
լեմների բարձրությանը, մնալով միաժամանակ իր ժողովրդի ամենից հա-
րազատ, ամենից սիրված յերգիչը:

ՇՈԹԱ ՌՈՒՍՔԱՎԵԼՈՒ «ՎԱԳՐԵՆԱՎՈՐԸ»

(ՊՈՆԵՄԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ)

1

«Ով սիրածին չի վորոհում,
Նա ինքն իրեն թշնամին է»:

Արաբիայում ապրում էր Ռոստեման թագավորը: Նա տղաներ չուներ
և վորոհեց գահ բարձրացնել իր աղջկանը՝ Թինաթինին: Այս նպատակով
նա կանչեց իր վեզիրներին և խորհուրդ հարցրեց նրանցից: Թագավորաց-
նունին խելացի և կրթված աղջիկ էր: Նա վճռական բնավորություն ուներ:
Վոչնչով չէտ չէր մնում տղամարդկանցից: Վեզիրները պատասխանեցին.

«Կորյունն առյուծ է ի ծնե,
Միենույն են եղ և արու»:

Թինաթինը թագուհի դարձավ: Նա շքեղ խնջույք կազմեց, վողջ ժո-
ղովուրդը հրավիրեց և բոլորին հարուստ նվերներ բաժանեց:

Մեկ անգամ Ռոստեմանը վորսի գնաց իր մերձավորների հետ: Սրանց
թվում էր գտնվում նաև յերիտասարդ գորավար Ավթանդիլը, վորը քաջ և
համարձակ մի ասպետ էր: Ավթանդիլը սիրում էր Թինաթինին և հանուն
նրա՝ վորսի ժամանակ բոլորից աչքի ընկավ իր ճարպկությամբ և ուժով:
Յերբ վորսը վերջացրին, նրանք մի տարրինակ դյուցազնի հանդի-
պեցին, վորը նստած գետակի ափին բարձրաձայն հեկեկում էր: Նա իր
զրահների վրայից հագել էր վագրի մորթի: Նրա մոտ հարուստ սարքով
կանգնած էր սևաթույր նժույգը:

Թագավորը դյուցազնի մոտ ուղարկեց իր ծառաներին: Դյուցազնը
սկզբում բոլորովին ուշադրություն չդարձրեց ծառաների վրա, իսկ հետո չա-
փազանց զայրացավ և մտրակով խարազանեց բոլորին:

Ռոստեմանը և Ավթանդիլն ոգնության հասան, սակայն դյուցազնը
արագությամբ նստեց իր ձին և անհետացավ:

Այս խորհրդավոր գեպջի մասին լսելով՝ Թինաթինը նա հրամայեց Ավ-
թանդիլին գնալ ու փնտրել վշտոտ անծանոթին:

Ավթանդիլը չերկար ժամանակ ճանապարհորդում էր, հարցնում յու-
րաքանչյուր հանդիպողի, բայց վոչ վոք վոչինչ չգիտեր վագրենավոր դյու-
ցազնի մասին:

Մեկ անգամ նա մի խումբ ձիավորների հանդիպեց: Նրանք մահացու
կերպով վիրավոր մի պատանու էյին տանում: Այդ պատանուն վիրավորել
էր մի անհայտ դյուցազն՝ սևաթույր նժույգի վրա:

Ավթանդիլին ցույց տվին հեղուկ մի սև կետ: Նա արշավեց աղ-
ուղղությամբ և տեսավ, վոր դա—վագրենավոր դյուցազնն է:

Վորպեսզի վերջապես խմանա, թե վթրտեղ և թաքնվում դյուցազնը—
Ավթանդիլը ծածուկ հետապնդեց նրան, Յերկու որ անց նրանք մի մենա-
վոր այր հասան: Ավթանդիլը պահեց իր ձին, ծառը բարձրացավ և սկսեց
գիտել: Այրից մի կին դուրս յեկավ: Նա գրկեց դյուցազնին և նրանք
միասին հեկեկացին:

Առավոտյան, յերբ դյուցազնը ելի ինչ վոր տեղ գնաց, Ավթանդիլը
գուրս յեկավ իր թագստոցից: Նա կնոջը հարկադրեց լսելու իրեն և կինը
համոզվեց, վոր Ավթանդիլն իսկապես ուղում է ոգնել իրենց: Կինը նրան
թագցրեց այրի մեջ: Յերբ դյուցազնը վերադարձավ, նա վարպետորեն նա-
խապատրաստեց նրան՝ նոր ընկերով հետ հանդիպելու:

Նրանք հանդիպեցին հարազատ յեղբայրների նման: Հենց նույն յե-
րեկո նրանք յերեքով նստել էյին խարուկի շուրջը և Ավթանդիլը լսեց
վագրենավոր պատանու դրույքը, վորին Տարիել էյին անվանում:

2.

«Վիշտն է, վոր մարդ պիտի տանի,
Խինդը ինքնին հեշտ է արդեն»:

«Մարդը պետք է միշտ անհկուն
Ու քաջ լինի վշտի առաջ»:

Հնդկաստանում թագավորում էր Փարսազան թագավորը: Նա հարա-
զատ վորդիներ չուներ, այդ պատճառով ել դաստիարակում էր և իրեն
ժառանգելու պատրաստում իր վորդեգրած տղային՝ Տարիելին: Յերբ Տա-
րիելը հինգ տարեկան դարձավ, թագուհին ծնեց մի աղջիկ, վորին Նես-
տան-Դարեջան անվանեցին:

Աղջիկը շատ գեղեցիկ էր: Յերբ մեծացավ, նրան փակեցին մի աշտա-
քուղում, վորտեղ նա մեծանում էր, սակայն վոչ վոք չէր տեսնում նրան:
Այսպես շատ տարիներ անցան:

Մեկ անգամ թագավորը հրամայեց Տարիելին՝ վորսի տանելու Նես-
տան-Դարեջանին: Յերբ Տարիելը տեսավ Նեստան-Դարեջանին՝ ու-
շաթափվեց, այնքան գեղեցիկ էր թագավորազնունին: Այդ բոպե-
յից նա սիրեց նրան իր վողջ կյանքում, և վորովհետև չէր տեսնում
նրան՝ թախծում էր: Թագավորազնունին ել սիրեց գեղեցիկ պատանուն,
բայց չհավանեց նրա թուլությունը: Նա իր նաժիշտի միջոցով հայտնեց
Տարիելին, վոր արցունքների և ուշադնացության փոխարեն նա պետք է
ցուցաբերի քաջություն և հերոսություն:

Շոթա Ռոստեմավելի-2

Տարիելը զորք հավաքեց և փառավոր հաղթանակ տարավ Հնդկաստանի թշնամիներին՝ խաթայեցիներին դեմ: Այս առթիվ խնջույք հրավիրեցին և այս խնջույքին գեղեցկուհի Նեստան-Դարեջանը հանդիպեց հերոս Տարիելին, վորի ձեռքը վիրավորված էր:

Նեստան-Դարեջանն ու Տարիելն ավելի ու ավելի էլին սիրում իրար և մտածում էլին, վոր աշխարհում վոչ վոք նրանց չի կարող բաժանել:

Բայց այդպես չէլին մտածում Նեստանի ծնողները...

3

Մեկ որ ել թագավորն ու թագուհին Տարիելին կանչեցին խորհրդակցելու՝ Նեստանին ամուսնացնելու մասին: Փարսադանը Դարեջանին հարմար գույք էր համարում խորեղմական թագավորազնին: Տարիելը տվեց իր համաձայնությունը... Իսկույն սուրհանդակներ ուղարկեցին Պորեզմ և փեսացույին Հնդկաստան հրավիրեցին:

Այս վորոշման և Տարիելի համաձայնությունն մասին լսեց Նեստանը և հանդիմանեց Տարիելին: Տարիելը բացատրում է, վոր անմտություն էլին ներ հակառակվել թագավորի կամքին և մատնել իրեն: Նեստանը խորհուրդ է տալիս Տարիելին, վորպեսզի սա սպանի փեսացույին, վորը գալու է Հնդկաստան, և իբրև Փարսադանի ժառանգ տիրանա գահին ու ամուսնանա իր հետ:

Պորեզմի թագավորազնն իր մերձավորներով գալիս է և պալատի շուրջը տեղավորվում է վրաններում:

Տարիելը գիշերն սպանում է փեսացույին և փակվում է իր ամրոցում, ամեն կողմից իր մոտ կանչելով իր անհամար զորքերին:

Լսելով, վոր աղջիկը մասնակցել է այս սպանությունը, Փարսադանը յերգվում է սպանել նրան, ով դատարարակել է Նեստանին: Իսկ նրա դատարարակուհին Դավարն էր, Փարսադանի զույրը, վոր ալրիացել էր «քաջքերի» յերկրում (գերբնակոն հատկությունների տեր, հեքիաթային եյակներ): Դավարը նախ ծեծեց Նեստանին և հանձնելով իր ծառաներից՝ քաջքերից յերկուսին՝ պատվիրեց նրան տանել մինչև «ծովի պորտը», վորտեղ նա մեռնի ծառավից (ծովի ջուրն աղի չէ):

Քաջքերը Նեստանին տանում են ծովի խորքը: Այս բանը տեսնում է Նեստանի ընկերուհին՝ Ասմաթը և հայտնում է Տարիելին:

Տարիելը վերցնում է իր ռազմիկներին ու ծառաներին, նաև Նեստանի նաժիշտին՝ Ասմաթին ու նավով ճանապարհ ընկնում... Ամբողջ տարին Նեստանին փնտրելուց և իր ռազմիկներին կորցնելուց հետո (բացի յերկուսից և Ասմաթից) նա ափ է դուրս գալիս ինչ վոր քաղաքի մոտ: Այստեղ նա հանդիպում է գեղեցկագեմ դուցեղան Փրիդոնին, վոր այդ ծովափնյա յերկրի թագավորն էր: Փրիդոնը հրավիրում է Տարիելին և վորսորդության ժամանակ պատմում է, վոր մեկ անգամ, այդ նույն ըլրի վրալից հետևյալ տարորինակ յերեսույթն է տեսել:

Ծովի վրա անհավանական արագություն սուրում էր մի մակույկ, վորը շուտով ափի մոտ կանգ առավ: Մակույկից յերկու սևամորթ

ստրուկներ դուրս յեկան և ափ հանեցին մի կնոջ, վորի դեմքի փալը լուսավորեց վողջ շրջակալքը: Փրիդոնն իր կաթանասլաց նժույգով հետապնդեց նրանց, բայց նրանք նորից ծովի խորքը գնացին: Տարիելն այս լսելով դառն արցունք թափեց և պատմեց Փրիդոնին իր վիշտը, համոզված լինելով, վոր Փրիդոնի տեսած գեղեցկուհին՝ ինքը—Դարեջանն է: Փրիդոնը հանգստացրեց նրան և ուղարկեց իր մարդկանց՝ փնտրելու Նեստանին: Սակայն այդ մարդիկ դատարկ վերադարձան: Տարիելը հրաժեշտ է տալիս Փրիդոնին, ընդունում նրա նվերը՝ նշանավոր սև ձին, և սկսում է թափառել ամեն կողմ, փնտրելով իր սրտի սիրածին: Բայց զհւր... Նա հուսահատություն է հասնում, խուսափում է մարդկանցից և անապատների խորքում մի այր գտնելով, վոչնչացնում է հսկա բնակիչներին՝ դեերին, ու վողջ մնացած Ասմաթի հետ ապրում է այդ այրում: Տարիելը չի մոռանում իր սիրածին՝ Նեստան-Դարեջանին, նրա անմոռաց պատկերը վագրի նմանեցնելով՝ ինքը վագրի մորթի յե կրում շարունակ:

Այսպես վերջացրեց Տարիելն իր պատմությունը:

4

Ավթանդիլը նույնպես պատմեց, թե ով է ինքը և ինչ նպատակով են նրան ուղարկել: Նա խոսք տվեց Տարիելին շուտով վերադառնալու և շտապեց Արաբիա:

Ռոստեմանը, Թինաթինը, վողջ ժողովուրդն ու զորքը շատ ուրախացան նրա վերադարձին: Նա պատմեց իր տեսած դուցեղանի զարմանալի անցուդարձի մասին: Նա հայտնեց Թինաթինին, վոր շտապում է ոգնելու իր դժբախտ ընկերոջը՝ Տարիելին: Ռոստեմանը դեմ էր նրա գնալուն, սակայն Ավթանդիլը ծածուկ հեռացավ, Ռոստեմանին թողնելով իր հայտնի կտակը:

«Տուր իմ գանձը աղքատներին,

Իմ ձորտերին՝ աղատություն»:

Վերադառնալով Տարիելի մոտ, Ավթանդիլը չգտավ նրան այրի մեջ: Նա փնտրեց նրան ու գտավ ուշաթափ վիճակում—մի կողմում սպանված առյուծ էր փռված, մյուս կողմում՝ վագր: Ուշքի գալով, Տարիելը պատմեց իր կովի մասին՝ վագրի ու առյուծի հետ և—թե ինչու սպանեց նրանց: Ավթանդիլը հանգստացնում է Տարիելին, բերում է նրան այրը և հրաժեշտ տալով նորից է գնում՝ Նեստան-Դարեջանին փնտրելու:

Փրիդոնի հետ նորից տեսնվելով և խորհրդակցելով՝ նա կրկին շրջում է ծովափին, վորտեղ Փրիդոնը տեսել է Նեստանին: Շատերին է հանդիպում ու հարցնում: Ճանապարհին ծովահեններից աղատում է մի կարավան, միանում նրան և դառնալով կարավանապետ՝ կարավանը տանում է Ծովային թագավորության մայրաքաղաքը: Ավթանդիլն իջնում է մի հարուստ վաճառականի տուն: Վաճառականի կինը, Փաթման-խանումը սիրում է Ավթանդիլին և պատմում է, վոր մի քանի տարի առաջ նրանց

ծովամերձ ազգուն մոտեցավ մի մակույկ, վորի միջից դուրս յեկան յերկուսն ամամորթ ստրուկ և մի արևադեմ կին: Ինքն ուղարկել և իր ստրուկներին, վորոնց հաջողվել և բերել իր մոտ այդ գեղեցկուհուն: Այդ յերկրի թագավորը, լսելով գեղեցկուհու մասին, տանում և նրան իր մոտ, բայց աղջիկը կաշառում և պահակներին Ֆաթմանից ստացած թանգարժեք զարդերով ու փախչում: Այդ աղջիկն այժմ գերի չե «քաջքերի» մոտ: Նրան պահում են բերդում իբրև ապագա հարսնացու իրենց անչափահաս թագաժառանգի:

Ավթանդիլը պատմում և Ֆաթմանին իր ուժ լինելը: Ֆաթմանն իր կախարք ստրուկի միջոցով, վոր կարողանում եր թռչել և անտեսանելի մնալ, նամակ և ուղարկում Նեստանին: Նեստանը պատասխանում և Ֆաթմանին և մի սրտադուլ թուղթ և գրում: Տարիելի անունով՝ խնդրելով նրան մոռանալ իրեն և վերադառնալ Հնդկաստան, վորը դառնում և թշվառ վիճակում: Իր մասին իբրև ապացույց նամակի մեջ գնում և մի կտոր այն շալից, վորը նվիրել եր նրան Տարիելը:

Ավթանդիլն շտապում և Տարիելի մոտ, ճանապարհին հանդիպելով Փրիդոնին և պատմելով նրան վերջին դեպքի մասին:

5

Ավթանդիլը Տարիելին հանդիպում և դաշտում, սպանված առյուծի կողքին: Երբ Տարիելը բաց և անում նամակը և տեսնում իրեն ծանոթ շալի կտորը, ուշաթափված վայր և ընկնում: Ավթանդիլը, ջուր չգտնելով, առյուծի արյունով ուշի չե բերում նրան: Նրանք վերցնում են Ամաթին և շտապում Փրիդոնի մոտ, վորը գիտե Քաջթի (քաջքերի յերկրի) ճանապարհը: Յերեք հերոսները վերցնում են Փրիդոնի յերեք հարյուր լավագույն մարտիկներ ու ճանապարհ ընկնում: Կոխվելով դժվարին եր, սակայն բերդն ընկնում և, կայազորը վոչնչացվում և Նեստան-Դարեջանն ազատվում և գերութունից:

Ուրախ ու բախտավոր նրանք վերադառնում են Փրիդոնի թագավորութունը և Տարիելի ու Նեստանի հարսանիքն են կատարում:

Ավթանդիլն շտապում և ազատելու Հնդկաստանը, բայց Տարիելը նկատում և նրա վիշտը և պնդում, վոր նախ Արաբիա գնան՝ Թինաթինի և Ավթանդիլի բախտը միացնելու:

Արաբիայում նույնպես մեծ ցնծություն և... Պոեմի յերեք հերոսների չքնադ գեղեցկությունը հիացնում և ու լույսով շլացնում հանդիսատեսներին:

Յերեքով, Նեստանի և Ամաթի հետ գնում են հեռավոր Հնդկաստան: Ավթանդիլն առաջնորդում և արաբական ու թուրքահաղարանոց բանակը:

Հնդկաստանին մոտենալով, նրանք չեղիպտացի վաճառականներից տեղեկանում են, վոր Փարսագան թագավորը, չերկար տարինեք փնտրելով Նեստան-Դարեջանին և Տարիելին, վերջերս մեռել և վշտից: Նեստանն ու Տարիելը հեկեկում են: Վաճառականները պատմում են նաև, վոր խաթայական թագավորը՝ Ռամադը, Փարսագանի մահվանից ողորկելով, գրավել և վողջ Հնդկաստանը, բացի մայրաքաղաքից, վոբոեղ փակվել են թագու-

հին և նրա մերձավորները: Հերոսները հաղթում են խաթայցիներին, գերի վերցնելով Ռամադ թագավորին:

Անդավաճան սիրով կապված յերեք ընկերները վորոշ ժամանակ մնում են իրար հետ, ցնծությամբ անցկացնելով իրենց ժամանակը: Ազատագրված Հնդկաստանը հանում և իր սուզը և տոնում Նեստան-Դարեջանի ու Տարիելի վերադարձը, նրանց տալով Փարսագանի գահը:

Ավթանդիլն ու Փրիդոնը վերադառնում են իրենց լերկիրը: Ավթանդիլը թագավորում և Արաբիայում յերկար տարինեք՝ խաղաղ ու յերջանիկ իր սիրածի՝ Թինաթինի հետ:

Ավթանդիլի, Փրիդոնի և Տարիելի անդավաճան ընկերությունը մինչև վերջին օրերը — իսկական, անշահասեր, անձնուրաց ընկերության օրինակ և:

Այդ անխաբախ ու չքնադ բարեկամությունն և լերգել Շոթան՝ Ռուսթավ գյուղից, իր հիասքանչ պոեմում վորը կոչվում և «Վեփխիս աղաոսանի» («Վազրի մորթով մարդը» կամ «Վազրենավորը»):

Պոեմը վերջանում և հեռեյալ տողերով:

Ամիրանին Խոնելին և իր տաղերով գովերգել,
Արդու-Մեսիայի մասին Շավթելին և տաղ հյուսել,
Դիլարգեթին՝ մեծ Թմուզելին վեհ տողերով անընդել,
Տարիելին՝ Ռուսթավելիս, և արցունքս չի հատել:

ՀԱՏՎԱԾՆԵՐ ՇՈՅԱ ՌՈՒՍՅԱՎԵԼՈՒ ՊՈԵՄԻՑ

1

ԸՆՁԵՆՍՎՈՐԻՆ ՀԱՆԳԻՊՈՒՄԸ

Մեկ անճանանչ ոմքին¹ տեսան
Ջրրի ափին նստած լալիս.
Են աժդահեն թիք եր նընգած
Ինչպես առուծ դնջանալիս:

Բռնած ուներ լոխտով² սև ձի
Նախուհն լոխտով ոսկեկարած,
Թամքն ու լըկամ³, դոշլուդ⁴, լոխտեն.
Մարգրիտներով եյին շարած:

Լալիս եր նա հեկեկալով,
Ծով են բըխում աչքեր նըրա,
Արտըսունքը թոշ⁵ եր դրրի
Նուր բացելած վարդու վըրա:

Հագուատու վրա, վերևանցեն,
Ուներ գըցած ընձու մորթին,
Են մորթեմեն գդակ եր ծածկի
Են արմաղան⁶ աղամորդին⁷:

Նրա դամշին⁸ եր կռթն ոսկեմեն,
Հաստութենով գոռա⁹ կըռան.
Տեսան թե չե փափագեցան
Ջըլիս¹⁰ մոտիկ տեսնել նըրան:

Անճանանչուն գգիրն երի¹¹
Թագավորի հրամանքն ենդի¹²,
Անճանանչը փըղձըկալեն¹³
Նուր եկողուն անգաճ չեդի¹⁴:

1 Վոմն, 2 ձիու սարք, 3 սանձ, 4 կրծքիալ, 5 ցող, 6 գեղեցիկ, 7 մարդը (աղամորդի), 8 մաքակ, 9 ուժեղ, մեծ, 10 կատարելապես, 11 բերեց, 12 այնպեղ, 13 հեկեկանք, 14 չդրեց:

Գլուխը կըռած¹⁵, արտըսունքով
Գիդնու վրա գուր եր արի,
Դառը լացը աչքի լուսը
Ել չեը թողի դիփ եր առի:

Եկավ մոտիկ նուր եկողը
Նա կի¹⁶ մնաց մնջու հալի.
Են գիշերե¹⁷ լուլերեմեն¹⁸
Կաթկթում եր անձրեկ լալի¹⁹:

Ինչ գըղիրին ասիը, արքա,
Նա գլուխ չեդի խոսքուն տերիդ.
Մոտիկ տալով չկշտացավ,
Թեպետ սիրտը ահուն շերիտ²⁰:

Մե վուտ իժում²¹ առաջ եդի
Ու արգ արավ²², «Ով մարդ դու նազ,
Իմ պարնեմեն²³ հրամանք ունիմ,
Պիտի հիմի նրա մոտ գնաս»:

Ամա նա կա ինչպես մի խուլ,
Շատ լացեմեն դառել ե շաշ²⁴,
Արտըսունքը թաց ե արի
Նրա շուրիը, գեղինն ու լաշ²⁵:

Ջրրի դենը, վրաներեմեն
Վեր ե ըլում մի խիտ ծիկա²⁶,
Ամա խեղճը չե ել լըսում
Թե ենդի մարդ կա թե չկա:

Մե նազանի²⁷ ալո ե քաշում,
Սիրտն ե տրփում կրակով վառը.
Գըչգըչում ե ինչպես գըբից
Արտըսունքը արենխառը:

Թարգմ. ՍԱՐԳԻՍ

15 Կոր, կապրած, 16 սակայն, 17 տե սաթե (աչքերի), 18 խողովակներից, 19 սու-
տակ, կարմիր հակինթ, 20 չավեց, 21 հեռո, 22 խնդրեց, գեղեցեց, 23 տերից, Թագա-
վորից, 24 ապուշ, 25 մարմին, 26 դուռ, 27 դուրեկան, գեղեցիկ:

«ԸՆԶԵՆԱՎՈՐԸ»

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ

ՁՈՆ

Նա, վոր ուշժով ամենազոր հաստեց յերկնի կամարն անհուն,
Շնչեց վերուստ և տըվից շունչ ամեն ինչի տիեզերքում,
Պարգևեց ձեզ հողն, ու տեր ենք անկրթության այս բազմազուն,—
Նա չե կարգում յերկրում արքա ի պատկեր յուր և ի հանդուն:

Տերը միակ, վոր կերտեցիր կերպով հաստատ ամեն մարմին,
Տուր զորություն, լեր ոգնական, վոր տապալեմ սատանային.
Տուր խենթություն սիրահարի, հուր սեր անշեջ մինչև շիրիմ,
Տուր թողություն այն աշխարհում անթիվ, անթիվ իմ մեղքերին:

Առյուծին ե վայել վահան, նիզակ և սուր. ահա — արքադ,
Թամար — արև՝ արքայուհի, ում այտն ե՝ լալ, ում վարսն՝ ագաթ.
Կըհանդգնեմ արդյոք գովել քեզ իմ յերգով, արևի հատ,
Քեզ, ում նայողն, արդարապես, վայելում ե շաքար ու կաթ:

Յերգենք Թամար արքայուհուն, լալով արյուն ~ արցունք առատ,
Նըրան ձոնած յերգըս ընտիր և ինձ թանաք՝ լըճերը սաթ,
Ու գըրիչ ինձ՝ զողողջնեղեգ. յերգս վորպես սուրսայր մի խաչթ,
Թող լըսողի սիրտը մեխվի, ճեղքի, վորպես տեգ մի պողպատ:

Պատվիրեց, վոր գովեմ իրան յերգով անուշ ու վոլորուն,
Իր հոնքն՝ աղեղ, թերթիչը՝ նետ, սաթ ~ վարսն ու լալն իր շուրթերում,
Ատաճնաշարն իր գեղանի, բյուրեղներից հյուսված սիրուն.
Ձե վոր արճիճ գնդանին ել մուրճը կարծր քար ե փշրում:

Արդ՝ պետք ե ինձ յերգիս համար սիրտ, լեզու և արվեստ ճարտար.
Թող ուշժ տա ինձ, նա թող ոգնի, իր ձեռքին ե միտք ու հանճար.
Այնժամ կոզնենք Տարիելին: Հիշելու լենք յերեք պոյժառ
Հսկա ~ հերոս միմյանց յեղբայր, վորպես գերի իրար խոնարհ...

Ում աչքերը չեն ցամաքում լալով ցավից դառն ու անճար.
Յեկեք, ում վոր բախտ ե ընկել Տարիելի բախտը գժվար.
Վը նստեմ հեգ Ռուսթավելիս, կերգեմ խոցված յես հարաշար,
Տեմ ինչ վոր ցարդ զըույց եր պարզ, պիտի դառնա մարգարտի շար:

Փարզվ. Վ. ՏԵՐՅԱՆ

Իմ ընտրածին¹, հայտնում եմ ձեզ, յերկինքն ե վեհ սեփականում—
 Յես յերկնքի հետ կըմրցեմ— իմ ընտրածով եմ պարծենում.
 Անդու՞թ ե նա, ինչպես հովազ, բայց կյանքըս սոսկ ե նըրանում.
 Նըրան կըզգաք քողովորված այս իմ վեպի մեծ շարանում...

Թարգմ. Գ. ԱՍԱՏՈՒԲ

ԳՈՒՍԱՆ¹

Ինչպես վոր ձին կըփորձվի յերկար ճամփին արագ վազքում
 Յեվ զնդաձիգն ասպարեղում հաջող զարկով, ուժով բազկում,
 Գուսաններին կը բնորոշե մեծ չափածոն իր հյուսվածքում,
 Հանգի, չափի խաղն ու թերին, թըռիչքն ու ճիգ նրանց խոսքում:

Նա չե գուսան, ով չե տիրում իր արվեստին, լեզվին իսպառ,
 Ում չափածոն հանկարծ կաղաց, պակսեց տեղին բնորոշ բառ...
 Գուսանի խոսքն, ինչպես աղբյուր, պիտի հոսա ջինջ, անըսպառ—
 Նա անվրեպ շարժե չոգանն² ասպարիզում դուլցազնաբար:

Ամեն մի մարդ իրեն մրցող գուսանների հետ չը կարծի.
 Նա չե գուսան, ում բերանից յերկու հատ հանգ հանկարծ թռչի,
 Բայց թե նա իր «ձերքով» խրոխտա, իր զույգ հանգին համառ կառչի,
 Զորուն ե նա մոտ ալելի. իր յերազած նա մարդը չի:

Գուսան ել կա, իրենք փոքրիկ, հասնել ճգնում են մեծերին,
 Բայց սիրտը չեն հերոսացնում, չեն տանում աշխարհը վերին...
 Յերգն ե նըման թուլլ աղեղին անփորձ վորսորդ մանկան ձեռին—
 Խոշոր գազան չի հաջողվում... և կոտորում ե մանրերին...

Կան գուսաններ արտահայտվող հանդեսներում կամ յերգերում,
 Կատակներում, թեթեվ սիրո կամ նիշելի այլ դեպքերում.
 Նըրանք մեկ մեկ դուր են գալի, թե վոր լինեն պարզ յերկերում,
 Բայց վա՛յ նրան, ով խըճճվեց իր խայտոլոր, մութ մտքերում...

Գուսանը թափն իր հանճարի պետք չե ցըրիվ տա կողմնակի,
 Վողջ եյությամբ, անդավաճան պիտի տրվի մի եյակի.
 Նըրա համար միայն ապրի, նըրան գովի, նըշավակի,
 Լեզուն վարժի նըրա համար, նըրան միայն ներդաշնակի:

¹ Գ. Ասատուրի թարգմանությամբ վարկանաներից, Խմբ.
² Զոգանը թիակի ձեռով գործիք էր, վոր գործ էյին ածում զնդաձիգները—զնդա-
 ցըրման (զնդախաղի) ժամանակ:

¹ Ակնարկը վերաբերվում ե Թամար Թագուհուն:

ՍԻՐԱՀԱՐԸ

Սիրահարը պիտի լինի արեւի պէս չքնաղ ու վառ,
Առատաձեռն և ունեւոր, ազատ գոցազն ու զորավար,
Կովում՝ հաղթող, յերկարամիտ, մտքով՝ հարուստ, լեզվով՝ ճարտար:
Ում լինի չի տրված այս — չի կարող լինել սիրահար:

Սերն է գյուլիչ և սքանչելի, խորախորհուրդ է և դժվար,
Ջրպետք է նույն դասը դընել և՛ ցանկասեր, և՛ սիրահար:
Սար ու ձոր կա յերկուսի մեջ, տարածութեան ովկյան անծալք:
Լավ լրսեցեք իմ աչս խոսքը և մի խառնեք դըրանք իրար...:

Սիրահարը շքանցող չէ, նա հաստատ է, հավատարիմ,
Մի է քաջում յարից բաժան և տնդադար հիշում յարին:
Թեկուզ լինի խիստ ու դաժան, չարն է տերն իր, ինքը՝ գերին:
Ի՛նչ է գգվանք, գրկանք, համբույր, յերբ չկա սեր, սիրտ մտերիմ:

Ով սիրում է այսօր մեկին, վաղն ուղում է սիրել նոր յար,
Ով չի մաշվում յարից բաժան, չասեք նըրան դուք սիրահար:
Խակութունն է, տղայութունն, սերը խաղ է նըրա համար,
Իսկը նա յե, ով զսպում է իր յերկրային ըզձերը վառ:

Ճշմարիտ սերն իր վիշտը միշտ թաղում է խոր, պահում թաղուն,
Յարից բաժան՝ հոգով իր հետ, մենությունն է քաղցր իր հոգուն,
Յարից հեռու՝ խելակորույս մեռնում է նա, վառվում անքուն,
Թեկուզ արքան թափե զայրույթ, յարի առաջ հեղ ու խոնարհ:

Թարգմ. ՎԱՀԱՆ ՏԵՐՅԱՆ

¹ Վերջին յերկու տները հանդուցյալ Տերյանի կողմից վերջնականապես լամբագրված չեն:

«ՎԱԳՐԵՆԱՎՈՐԸ»

Հասկածներ¹

ԱՎԹԱՆԴԻԼՆ ԱՅՑԻ ՅԵ ԳՆՈՒՄ ԹԻՆԱԹԻՆԻՆ

Ավթանդիլը պալատ մտավ ազատ, հպարտ, չամաչելով:
Տեսավ նրան, վորի համար լալիս էր միշտ հառաչելով:
Մռայլ նստած էր աննմանն ու զերթ փայլակ փայլում էր նա:
Ու մթազնել էր լուսնկան մինչև անգամ լուսից նրա:

Մարմինն իր մերկ՝ նա թավ սամույր առանց աստառ հագած ունեւր:
Ու թույլ նետել էր ուսերին, նա թանգագին, նուրբ ըրդեններ².
Սև թարթիչները մարդու սիրտ ելին խոցում, խանդավառում,
Չուգել ելին վիզը ճերմակ մազերը խիտ ու գալարուն:

Նստած էր նա տխուր դեմքով, գցած վրան ըրդեն կարմիր:
Ավթանդիլին խնդրեց նստել ձախով հանդարտ ու քաղցրալիք:
Ծառան ծալվող աթոռ բերեց, նստեց նա հեղ պատկառանքով:
Ու դեմ դիմաց նայում էր նա. լցված էր սիրտը հրճվանքով:

Աղջիկն ասաց. «Սիրտ չեմ անում խոսել քեզ հետ այս ըռպեյին:
Ձգտում եյի չասել քեզ այն, ինչ վոր ասել անդոր եյի:
Սակայն գիտես պատճառը դու, ինչու յեմ քեզ կանչել աչտեղ,
Ինչու յեմ յեա մռայլ նստել, տխուր, տրտում ու խելահեղ»:

Կտրիճն ասաց. «Կարող եմ յեա ասել խոսքեր հոխորտալից,
Ձե վոր մարում է հեղ լուսինն արեգակին հանդիպելիս.
Յեա անկարող եմ կռահել... գուցե առիթը յեա լինեմ.
Խնդրեմ ասե՛ք՝ ինչն է ձեր ցավն և այն ինչով յեա դարմանեմ»:

Իր ասելիքն աղջիկն ասաց սիրուն, այլ վոչ տգեղ, վոճով.
Ասաց. «Թեպետ հեռու և դուստլ ես քեզ պահել մինչև այսօր.
Բայց չեմ կարծում, թե չեն տանջել քեզ յերբեք սիրտ խոհեր.
Յեա առաջինը քեզ կասեմ հոգուս կսկիծը ծանրաբեռ»:

¹ Այս և հետևյալ հատվածները Գ. Ասատուրի Թարգմանության վարկանաներից են:
Ծմբ.

² Նուրբ բանվածք:

Հիշում ես դու անցյալ տարի արքայի հետ վորսի գնալիս
Տեսել եյինք մի կտրիճի գետի ափին նստած լալիս:
Այն որվանից նրա մասին եմ մտածում տարվածի պես.
Յերկրն յերկիր նրան փնտրել, նրան գտնել հանձնում եմ քեզ:

Թեպետ և դու մինչև այսօր խոստովանանք չես արել ինձ.
Բայց վոր սիրում ես ինձ գաղտնի, լսել ե իմ հոգին հեռվից.
Գիտեմ, վոր դու քո այտերին անդուլ արցունք ես հեղեղել.
Նետահարվել ես դու սիրուց, սիրո ցանցում գերել յեղել:

Ուրեմն դու ինձ պարտավոր ես կրկնակի ծառայելու.
Նախ՝ քեզանից խիզախ չունենք և դու հպատակն ես իմ հլու.
Յերկրորդ՝ սրախ ընտրածն ես դու, ստույգ ե այս, վոչ մտացածին.
Այժմ գնա հեռու թե մոտ և վորոնիր այն կարիճին:

Յե՛վ այդպիսով դու սերդ բարկ, ավելի խոր կհաստատես.
Ինձ կազատես նեղությունից, սատանային չեթե հաղթես.
Մտումս դու ցանիր հուսո մանիշակներ, վարդեր փռիր.
Դարձիր առյուծ, արեւի պես գեմդ կգամ և ինձ տիրիր:

Յերեք տարի փնտրիր նրան, քեզ ժամանակ եմ յես տալիս,
Դունես՝ դարձիր հաղթանակով, համբավ բեր ինձ ավետալի.
Թե չը գտնես, կհավատամ, վոր նա եակ եր անմարմին.
Յե՛վ յես իբրև վարդի կոկոն կը հանդիպեմ քեզ այն ժամին:

Յերգվում եմ քեզ. սիրտս, չեթե քեզնից բացի այլ մարդ ուզի —
Թեկուզ արեւը մարմնանա, ներկայանա ինձ ամուսին —
Մանեմ թող մութ սանդարամետ, լինեմ դրախտին վոչ արժանի:
Իմ սիրտը թող դանակ խրվի և սերդ թող ինձ սպանի»:

Կտրիճն ասաց. «Ո՛վ արեգակ, վորի գիշերն ե շողափայլ,
Միթե յես քեզ մեղանչական մի պատասխան կարող եմ տալ.
Յես սպասում եյի մահվան, դու կյանք բերիր ինձ վոսկեդուռ:
Իբրև ծառադ, պատրաստ եմ արդ յես քո սպասին: Հրամանդ տուր»:

Կրկին խոսեց. «Ո՛վ արեգակ, աստված արեւ ե քեզ ծնել,
Այդ պատճառով քեզ հնազանդ են յերկնային լուսատուներ:
Շնորհքդ այդ, վոր ինձ արիր, ինձ համար թանգ ե գերազանց:
Զի թառամի յերբեք իմ վարդը քո շողով լուսավորված:

Քանի վոր անձս յես վաղուց արդեն գրել եմ քո սպասին,
Յես մեկնելու չեմ վաղվանից, չեմ ուշանա, կամ սպասի.
Սիրտս կապույտ յերկնաման վարդագուռնեց, դարձավ լալա.
Կյանքիս պարգեվը լավագույն, պատվերը քո յես հանձն առա»:

Իբար կրկին յերգում տվին ու կապեցին սիրո պայման.
Յերկարացրին զրույցն ելի և ավելի մտերմացան:
Ու մոռացան մինչ այդ անցած որերը դառն ու դառնագույն.
Նրանց անբիծ շրթունքներից լույսի ցուլեր եյին ցուլում:

ԱՎԹԱՆԴԻԼԸ ԳՆՈՒՄ Ե ՎՈՐՈՆԵԼՈՒ ՏԱՐԻԵԼԻՆ

Համակարծիք են ինձ Յեզրասն ու Ղիոնոսը իմաստուն՝
Շատ խղճալի յե վարդը այն, վորին յեղյամն ե ցուրտ նստում,
Ով կորցընում ե լալն այտի ու բարակում վորպես յեղեգ.
Ու թափառում իբրեւ պանդուխտ՝ ձանձրանալով ամենուրեք:

Ավթանդիլի ձին քառատրոփ՝ տափաստանով արագ սլացավ,
Թողեց սահմանն արարական, ոտարների սահմանն անցավ:
Բալց անջատվելն արեգակից մաշեց իր կյանքը թանգագին,
Տառապանքին վախճան կգար՝ հանդիպելով նըրան կրկին:

Առաջին ձյունը վաղ հասավ, ձյունահար վարդն ե թառամում...
Ուղում ե իր սիրտը խոցել, մերթ դանակի յե նա դիմում...
Ասում ե նա. «Վշտերըս խոր՝ կյանքը շինել ե իննըսուն,
Չկա խրախճան, չանգի, նայի, բարբիտի¹ ձայն ել չեմ լսում...»

Վարդն անջատված իր արեվից հար թառամում եր, թառամում,
Մտին կրկնում եր. «Դիմացիր» — դըրա համար չեր նըվաղում.
Նա թափառում եր անծանոթ, ոտար վայրեր և վորոնում.
Հարցուփորձում ճամբորդներին և նըրանց հետ մտեմանում:

Արեվերես արեվի պես պտույտ յեկավ ամբողջ ցամաք՝
Ոտար, անհայտ շատ յերկրներ, ամայացած ու մարդաբնակ:
Նա չըթողեց անտառ ու դաշտ՝ քարափ ու գետ առանց այցի,
Հասավ Հըռոմ, Արևմուտքից մինչ Արևելք, Չին ու մաշին:

Փնտրում եր նա, թափում արցունք ու միացնում անափ ծովին:
Իր թևն եր բարձ իրեն համար, գետինը՝ թախտ ու անկողին:
Խոսում եր. «Յար, յես հեռացա, հոգիս մընաց քեզ մոտ սակայն,
Պիտի մեռնեմ յես քեզ համար, իմ իզձն ե այս նվիրական»:

¹ Պարսկական յերաժշտական գործիքների են:

Շըջում եր նա՝ վորոնելով ամենուրեք յերկրն-յերկիր:
Յերկնքի տակ վայր չըմնաց, վոր չայցելեր նա ուշագիտ:
Յեվ այսպիսով յերեք տարուց յերեք ամիս պակաս՝ անցավ,
Սակայն այն քաջ անծանոթից տեղյակ մի մարդ նա չըտեսավ:

Մի որ մտավ նա մի յերկիր անմարդաբնակ, վայրի, տրտում.
Արողջ ամիս նա ման յեկավ, չհանդիպեց աղամորդու:
Այսպիսի ցավ չեր հանդիպել վա՛շ Ռամինին և վո՛չ Վիսին.
Որ ու գիշեր նա մտորում եր միայն իր յարբ մասին:

Հասավ նա բարձր մի լեռան, ոթևանեց նըրա լանջին:
Յեվ յոթն ուրվա ճամփի չափ լալն մի դաշտ բացվեց իր առաջին:
Ցածում հոսում եր գետն արագ, չեր դիմանա նրան կամուրջ.
Ծածկված եյին գետեղերը ներն անտառներով սաղարթամթ:

Լեռան գլխից նա հիանում եր՝ իր որերը հաղվելով.
Յերկու ամիս եր մընացել — նա հառաչում եր հոգեխռով:
«Ավաղ, — ասում եր, — կբացվի ձախորդությունս վողբական.
Ել վարկըս չի վերականգնի — և չեմ ծնվի յերկրորդ անգամ»:

Յեվ նա տարվեց մտածմունքով, թե արդյոք վո՞ր միջոցն ընտրի.
«Թե ձեռնունայն վերադառնամ, ինչո՞ւ կորա այսքան տարի:
Ի՞նչ զեկուցեմ իմ արեվին, ինչո՞ւ այսքան թափառեցի,
Յերբ սո՛ւտն անգամ յես չիմացա նըրա մասին, ում փնտրեցի»:

Իսկ յեթե յես չեա չդառնամ, ուրիշ որեր կանցնեն այսպես
Յեվ լուր չառնեմ նրան մասին, վորին ալքքան փնտրել եմ յես,
Շեմաղինին տըված ժամկետն ել կհասնի. կսկսի լալ
Գուժել վախճանըս արձային, և նա կարող ե հավատալ:

Կազդարարի իմ մահն այնտեղ, ինչպես վոր յես եմ պատվիրել,
Յեվ կսկսեն այնտեղ սգալ ու անց կացնել վշտոտ որեր,
Իսկ յես յերկար ման գալուց յետ՝ վերադառնում եմ կենդանի»:
Այսպես վողբում եր ինքն իրեն սրտով թախծոտ և անձկալի:

Խոսում եր. «Տեր, ինձ համար Թը չարիր արդար մի դատաստան.
Ինչո՞ւ ունայն անցկացրիր յերեք տարիս թափառական,
Դու փշրեցիր սրտիս բեթկերանքն ու վշտերով լցրիր հոգիս,
Չեն չորանում գիշեր-ցերեկ աչքերս դառն արտասուքից»:

Նա համոզում եր ինքն իրեն, վոր համբերի: Խոսում եր նա.
«Չեմ մեռնի, վա՛շ, յես որ առաջ. և չե տրտում հոգիս հիմա»:

Առանց տիրոջ՝ յիս անկարող եմ ինձ ոգնել. դուր եմ լալիս:
Բախտի վճիռը չի փոխվի, չի կատարվի անկարելին:

Ամեն մի վայր յերկնքի տակ յես անցկացա ուշիմ ու լուռ,
Բայց վոչ մի տեղ չը լսեցի այն կտրիճի մասին մի լուր:
Իրավ եյին նըրանք, վորոնք նրան կարծում են սատանա:
Լացն ինչ ոգուտ պիտի բերի, դուր եմ լալիս յես անխնա»:

Յեվ Ավթանդիլն իջավ սարից, անցավ անտառը խավարտչին:
Յեղեգնուտից արդեն հոգնած տափաստանով սուրում եր ձին.
Կորովն և ուժը կոների դավաճանել են սկսում.
Կարոտ եր նա բյուրեղ դաշտի կայաններին արելազուն:

Նա վորոշեց վերադառնալ. Ու հառաչեց, ապա լացեց:
Շարունակեց դաշտով սուրալ, աչքով հեռու ճամփան չափեց:
Ամբողջ ափս նա վոչ մի տեղ չեր տեսել մարդ մի շնչավոր:
Լոկ գաղաններ դարհուրելի, բայց չեր լարել աղեղը գոռ:

Յեվ Ավթանդիլը վայրատես՝ թեպետ արցունք եր լոկ հորդում,
Բայց և այնպես ուղեց ուտել—հատուկ ե այդ աղամորդուն:
Ու Ռոստոմյան հուժկու թեփովն իր նա գաղան նետահարեց,
Շամբուտի մոտ իջավ ձիուց ու կայծահանով կրակ վառեց:

Ձին բաց թողեց արածելու, մինչեւ վոր միսը խորովվեր,
Տեսավ իր կողմն են արշավում լերեք անհայտ ձիավորներ:
Ասաց. «Սըրանք լավ մարդիկ չեն, ավազակներ են ինձ թվում:
Հողեղեն մարդ, վորքան գիտեմ, այս կողմ յերբեք չի հայտնվում»:

Այսպես անդեն անպետք եմ յես. կարող են ինձ կարծել վախկոտ:
Հագավ զրբահ, գենքերն առավ, հեծավ նըժույզն իրա ցասկոտ:
Ձեռքին պատրաստ ուներ աղեղ, մեջքին կապած եր թուրն անեղ.
Ով նրա հետ կովել ուղեր, կուղեր նա մահն իր խելահեղ:

Ու վերցրած աղեղ ու նետ, նա դեմ գնաց առանց ահի:
Յերկու հոգի միրուքավոր բերում եյին մի պատանի:
Վիրավորված եր նա գլխից ու թուլացած, արյունաքամ:
Լալիս եր նա և տառապում ու հազիվ հաղ շնչում անգամ:

Կանչեց. «Ովքեր եք, յեղբայրներ, յես կարծեցի ձեզ ավազակ:
Յեվ նա լսեց. «Հանգստացիր, յեղիբ մի կերպ մեզ ոժանդակ,
Թե չես ոգնի, մեզ ձայնակցիր, վշտին նոր վիշտ բազմապատկիր,
Վողբա մեր վողբը դառնագին, մեզ հետ սգա և արտասովիր»:

Յեվ Ավթանդիլն այդ սգավոր մարդկանց մոտիկ հարցեր տվեց.
Յեվ հեկեկանքն ընդհատելով պատմում եյին դառնահեծեծ.
«Մենք յեղբայրներ ենք լերեքով. դրա համար ենք արդ սըղում:
Ունենք ամուր բերդաքաղաք Խատալթի շրջակայքում:

Լսել եյինք, կան շատ վորսեր այս կողմերում. վորսի յեկանք:
Մեզ հետ մեր դորքն եր անհամար. գետի ափին մենք մոտեցանք:
Մեզ վորսավայրը դուր յեկավ. ամբողջ ամիս այստեղ եյինք.
Դաշտում, սարում ու կիրճերում անթիվ գաղան կոտորեցինք:

Մենք, այս լերեք յեղբայրներով, լավ նետողներ հանդիսացանք,
Մեզ ուղեկցող նետողներից ամեն մեկից ել գերազանց:
Ու պարծեցանք իրար առաջ՝ նետելու մեջ և վիճեցինք,
Սակայն իրար չհամողած մենք իրարից դժգոհեցինք:

Մենք դորքն աչտոր հետ դարձրինք պախրաների մորթով բարձած,
Ասում եյինք. յերելացնենք, թե մեզնից ով ե գերազանց:
Մենք կը մնանք ինքնագլուխ, կանգնենք ամեն մեկն առանձին
Նետենք միայն մեր տեսածին, վոչ ուրիշի նըկատածին:

Յերեք հոգով մենք մնացինք վոտից գլուխ սպառազեն:
Ձորքին մեկնել հրամայեցինք, վոր անտեղի չկասկածեն:
Վորսում եյինք ամբողջ դաշտում, անտառներում և ձորերում,
Մեր վերելում թեփող հավքերն ու գաղանները կոտորում:

Հանկարծ կտրիճ մի լերեվաց մուսլլ, տխուր, ամբարտալան,
Հեծած անեղ նժույզը սեվ, վոր հրեղին եր, աննման:
Նա վազրենի ուներ հագած մարմնի վրա և իր գլխին:
Նրա նման չընաղ եյակ չե հանդիպել դեռ վոչ վորին:

Նայում եյինք՝ նրա փայլից ասես աչքներս շըլացած:
Կարծում եյինք արել ե նա, վոր յերկնքից իջել ե ցած:
Մենք ուղեցինք նրան բռնել ու համարձակ դիմեցինք մոտ:
Այդ ե պատճառը, վոր թափում ենք արտասուք աչքքան վշտոտ:

Վորպես ավագ՝ կրտսեր յեղբորս խնդրեցի՝ նրան գերի.
Ինձ հետեվող միջնեկը շատ գովեց նժույզը հեծվորի,
Առաջարկեց, վոր հարձակվենք նրա վրա մենք միասին:
Հարձակվեցինք: Գընում եր նա հանդիստ, չընաղ, ինչպես լուսին:

Ու դալիահար վարդը հանկարծ շառագունեց բյուրեղ լալից.
Մեր դեմ անեղ ցասման փոխեց իր յերազները քնքշալից:

Մեզ վոչ գերեց, վոչ աղատեց, մեզ մարդատեղ ել չը դրեց:
Միայն իր դեմ խակ գործողին իր մտրակով հասունացրեց:

Առաջընթաց եր մեր կրտսերն, իսկ ավագներս՝ իր յետեւ:
«Կանգնիր» — ասել համարձակվեց, ձեռքով միայն հպավ թեթեւ:
Իսկ նա թրին ձեռք չը տվեց — ու կանգ առանք մենք պատկառուն:
Միայն դարկեց նա մտրակով, հոսեց գլխից առատ արյուն:

Յեղբայրը մեր վիրավորված, իսկույն ձիուց վաչր տապալվեց,
Մենք քարացած, սարսափահար, իսկ նա բընավ չաճապարեց:
Բան չասացինք ել մենք նրան, ով մեզ խոցեց դառնախուով —
Յեթե առանց թրի հաղթեց, մաս մաս կտներ նա մեզ թրով:

Իր մտրակի մեկ հարվածով գլուխն այնպես նա պատառեց,
Վոր տրորեց վորպես փոշի, վորպես անհույս գիակ փռեց,
Իր դեմ անմիտ խիզախողին նըվաստացրեց հողի նման:
Յեւ նա սուրում եր մեր առաջ մուտք, հանդուգն, ամբարտապան:

Ել չը դարձավ, գընաց հանգիստ իր նժույգի հետ միասին...
Նայիր, ահա գնում ե նա ինչպես արեւ, ինչպես լուսին:
Յեւ լացողները ցույց տվին նրան մի կես հեռանշմար.
՝Իեւ յերեւում եր սեւ նժույգը՝ սեզ մեջքին արեւի անմար:

Ձյունել այտերն արտասուքով՝ Ավթանգիլին ել հարկ չկար,
Վորովհետեւ իզուր չանցան թափառումներն իրա յերկար:
Մարդն չեր հասնում ե փափագին, գտնում փնտրածը բաղձալի,
Կարիք չունի այլեւ հիշել նեղություններն իր անցյալի:

Ասաց նրանց. «Իմ յեղբայրներ, պանդուխտ եմ չես աստանդական.
Այդ կտրիճին վորոնելու հայրենիքից այստեղ ընկա:
Հիմա արդեն ձեր շնորհիվ հասա չես իմ նպատակին:
Ասոված հեռու պահե վշտից և հասցնի ձեզ՝ փափագին:

Ինչպես վոր յես փափագս առա, իմ վորոնածն արդեն գըտա.
Այնպես և ձեր յեղբոր ցավին, հիվանդության թող վերջը գա:
Նրանց համար տեղ ցույց տալով ասաց. «Լճգնույշ այն կողմ տարեք:
Այն գով տեղում, այն սովերում նրան մի քիչ հանգիստ տրվեք»:

Այսպես խոսեց և իր նժույգն ասպանդակեց սպառազեն,
Սուրաց նըժույգն ու սլացավ, ինչպես թուկից փախած բազեն
Յեւ կամ լուսինը, վոր վազում ե լույս հետքովն արեգակի:
Հետզհետե հով եր գալիս նրա սրտի վառ կըրակին:

Հասնում եր նա և մտածում՝ ինչպես նրան նա մերձենա.
Անդգուշ խոսք ու զրույցից խենթն ավելի կը խենթանա:
Պիտի խելոքը միշտ փնտրե անհընարի համար հընար.
Ու սառնասիրտ պիտի լինի, խելագարից չվախենա:

Նա խելագար ե քանի վոր և դադաղած ու վայրենի,
Վոր վոչ վոքի մոտ չի թողնում, վոր նրան խոսք հասկացնի,
Թե հանդիպենք յերես-յերես, իրար դարկել մենք կսկսենք.
Կամ նա պիտի ինձ սպանի, կամ յես նրան, չեւ զուր կորչենք:

Այն կտրիճին հարվածելու համար յես թուրքս չեմ քաշի.
Վոչ կսպանվեմ, վոչ կսպանեմ, չեմ ել ֆուսովի, կամ ֆուսի,
Կհետեւեմ նրան հեռվից առանց աչքից բաց թողնելու:
Յեւ գնացին, անցան դաշտեր, շամբեր, ձորեր, հեռու, հեռու...

Քաջ Ավթանգիլն այս եր ասում. «Վաստակս ինչո՞ւ անցնի ունայն.
Չկա եակ մի այնպիսի, վոր իր համար բուն չունենա.
Ուր ել գնա, յես կհասնեմ, ամեն պարիսպ կարհամարհեմ,
Մինչեւ վերջին ուժերս յես նրան այսպես կհետեւեմ»:

Յերկու գիշեր, յերկու ցերեկ հետեւեցին այդպես իրար,
Չառած՝ բերան հաց, կերակուր, չառած վոչ քուն և վոչ դադար.
Գիշեր-ցերեկ միշտ հոգնատանջ մի պահ անգամ չկանգնեցին.
Յեւ արցունքներն այն յերկուսի դաշտերն ամեն վոռոգեցին:

Այսպես մի ուր, յերեկոյան, յերեւացին հսկա ժայռեր
Ժայռերի տակ հոսում եր գետ ու յերեւում եյին ալբեր:
Գետի ափին, պարզ չեր, չեղճ, թե այլ բույսեր եյին բուսնում:
Բարձրակատար ծառերն այնտեղ ժայռի գագաթն եյին հասնում:

Կտրիճն անցավ գետն ու ծառուտն, ուղեվորվեց դեպի այրեր.
Իսկ Ավթանգիլն իջավ ձիուց ու վորոնեց բարձր ծառեր:
Ձին ծառի տակ կապեց ու ծառն յելավ՝ աչքով վորոնելով.
Տեսավ ինչպես կտրիճը այն գնում եր՝ դառն արտասովելով:

Յերբ ծառաստանն անց կացավ լացող կտրիճը վագրենավոր,
Այրի մուտքին դիմավորեց նրան մի կին սե ջուբավոր,
Վոր սկսեց լալ բարձրաձայն, ծովի նման արցունք թափեց:
Կտրիճը վար իջավ ձիուց, կնոջ վըզով փաթաթվեց:

Կնոջ մազերը թավ, խրոփ նա խըտացրեց իր թավուտով,
Իրար գրկած կանգնած եյին կտրիճը ու կինն այն հոգեթով:

Վողդուժ եյին բարձր ձայնով, թնդում եր լեռն արձագանքից:
Իսկ Ավթանդիլն ապշել եր այդ աղմուկներից և այդ կյանքից:

Կինն իր վշտին դադար տվեց, մի պահ նրանք հանդարտվեցին:
Կինը ձիու սարքը հանեց և այրի ներսը տարավ ձին:
Ու զենք-զրահը կտրիճի հանեց նա լուռ ու սգավոր
Ու ներս մտան և դուրս չեկավ այրի խորքից վոչ վոք այդ ուր:

Յեվ մտածում եր Ավթանդիլն. ինչպես հասնի այդ գաղտնիքին:
Յերբ լուսացավ, սեվ շորերով կինը յեկավ այրից կրկին:
Սև ձին սանձեց և իր քողով յերկար սրբեց, սարքը դրեց,
Ապա կրկին զենքն ու զրահը անխոս ու հեղ նա դուրս բերեց:

Սովորությունն եր կտրիճի՝ տանը յերկար նա չեւ նստում:
Կինն ել լալիս, կուրծքը ծեծում, վարսերի խուրձը պոկոտում:
Նորից իրար վզով ընկան: Նա համբուրեց, հեծավ իր ձին,
Յեվ տխուր կինն ել ավելի տխրեց: Նորից բաժանվեցին:

Յեվ Ավթանդիլն արդեն տեսավ արեգնային դեմքը նրա.
Մորուք չուներ, ընչացքը վեր եր վոլորել: Արեվ եր նա:
Քամին բերեց հալվելի բույր, այդ նրբա բույրն եր խնկածին:
Այնպես կընկճեր նա առյուծին, ինչպես հուժկու առյուծն՝ աչծին:

Դընաց նորից նա այն ճամփով, վորտեղ յերեկ հենց հանդիպեց:
Անցավ շամբուտն ու հեռացավ, ապա դաշտի կողմը դիմեց:
Ավթանդիլը թագուն նայում եր մի ծառի յետեվ անցած.
Ասում եր նա. «Ձարմանալի հաջող տարավ այս գործն աստված:

Սըանից ել հարմար առիթ չեյի ցանկա յես տիրոջից.
Յես այս կնոջը կստիպեմ, վոր ինձ լուրեր տա այս քաջից.
Իմ սիրտն ու վիշտն ել իսկական՝ նրա առջև յես կընանամ.
Յես վոչ նրան հարված կտամ, վոչ նրանից յես կստանամ»:

Իջավ ծառից և արձակեց նոթագն իր ձեռով կապած.
Հեծավ, այնտեղ ուղեվորովեց տեսավ այրի դռները բաց:
Կինը կրկին այրից յեկավ հուզված սրտով, արտասվաթոր,
Կարծում եր, թե վերադարձավ վարդերեան իր վազրենավոր:

Չճանաչեց. սա իր տեսքով չեր նմանում նրա քաջին:
Յետ փախավ կինը ճշալով, ժայռերն անեղ դողդողացին:
Սա հարձակվեց, բռնեց կնոջն ինչպես թակարդը կաքավին:
Լալիս եր կինը միալար, դիմում ժայռին ու անտառին:

Կինն անձնատուր չեղավ նրան. նայելն իսկ պիղծ եր համարում.
Ու թարտում ինչպես կաքավն արծվի հզոր մագիլներում,
Ոգնության եր կանչում ինչ վոր Տարիելի, վոր չեր գալիս,
Ավթանդիլի առջև չոքած նա աղերսում եր ու լալիս:

Իսկ սա ասում եր. «Մի վախիր, յես մարդ եմ, յես աղամորդի.
Փունջը տեսա մանուշակի և դալկահար չքնաղ վարդի.
Պատմիր, թե ով ե նա՝ դեմքով պայծառ արեվ, կազմով նոճի:
Խնդրում եմ քեզ, հանգստացիր, յես ուրիշ բան չեմ պահանջի»:

Յեվ կինն ասաց արտասվելով. «Քո հայցն և սուր դատավրճիւ.
Խելքի արի, յեթե դու խենթ ես, յեթե վոչ,—ինձ արձակիր:
Պահանջե շատ ե դժվարին. այդ հեշտությամբ յես չեմ պատմի:
Դու չես տիրի այդ գաղտնիքին. դուր ժամանակը մի վատնիր»:

Շարունակեց. «Յերիտասանդ, իզուր ես դու խնդրում այդքան,
Այդ չի կարող գրի առնել ամենավարժ գրիչն անգամ.
Դու մի անգամ կասես. «պատմիր», յես քեզ կասեմ «վոչ» անհամար:
Ինչպես ծիծաղն ե լացից լավ, սուզն ե չերգից լավ ինձ համար»:

Կտրիճն ասաց. «Թափում եմ յես արյուն արցունք, անա նայիր.
Յես ուշացել եմ, նեղն ընկել. յես խղճալի յեմ, խնայիր:
Ինձ մի սպանիր, պանդուխտ եմ յես, խղճա, պանդուխտ ես դու
նույնպես»:

Քո պատմությամբ դու կը մարես իմ սրտի բոցը դառնակեզ:

Կին, չգիտես, ինչ նեղություն ու ճանապարհ եմ յես անցել,
Ինչքան ծարավ եմ այն լուրին, վոր լսել չեմ կարողացել:
Յես քեզ գտա. վորքան ել դու վիրավորվես իմ խոսքերից,
Յես, մեկ ե, քեզ չեմ արձակի. պատմիր և մի քաշվիր ինձնից»:

Պատասխանեց. «Յես ով, դու՛ ով—մեր հանդիպումն անմիտ ե, դուր.
Պատժվեցիր պիտի, յեղչամ, թե մոտ լիներ արեվս հուր:
Չեմ ցանկանում յերկար խոսել, յես քեզ պիտի հակիրճ ասեմ.
Վարվիր այնպես, ինչպես կուզես, յես քեզ վոչինչ պատմելու չեմ»:

Կրկին խնդրեց յերգումներով, կնոջ առաջ նա ծունկ չոքեց,
Սակայն նրան չհամոզեց, աղերսելուց արդեն հոգնեց:
Նրա դեմքին զայրույթ պայթեց, լարեց աչքերն արնակալած,
Ծամը բռնեց ու քաշ տվեց, բլին դրեց դանակը բաց:

Ասավ. «Քանի վոր ինձ այսքան վրդովեցիր, քեզ չեմ ների.
Յեվ միթե դու պիտի ստիպես, վոր յես թափեմ արցունք աղի.

Վոր քեզ կրկին չը չարչարեմ, լավ ե՛ պատմիր դու մի անգամ,
Թե չե, ասոված տա թշնամուս այն մահը, վոր յես քեզ կտամ»:

Կինը. «Դու շատ անաջող ձեզ ես ընտրել՝ ուժ գործադրելու.
Թե չը մորթես, յես չեմ մեռնի, ուրեմն վողջ եմ մնալու.
Յեզ ել ինչու համար պատմեմ, կյանքս մահվան վտանգ չունի.
Յեթե մորթես, յես կմեռնեմ—պատմող գլուխն ել չի լինի»:

Կրկին ասաց. «Ինչո՞ւ յեկար, ինչ ես հարցնում. թե ով եմ յես.
Քանի յես վողջ եմ, կենդանի, չեմ պատմելու այդ բանը քեզ:
Յես ավելի լավ կսեպեմ գլուխս տալ սպանելու,
Ինչպես անպետք թղթի կտոր, շատ հեշտությամբ պատառելու»:

Չկարծես թե ինձ սպանել—դա ինձ պատիժ ե լինելու.
Դու գրանով կը չորացնես արցունքիս գետն, ել չեմ լալու.
Մի ծղոտից ավելի ցած եմ կյանքս յես գնահատում.
Ինչպես խոսեմ քեզ հետ անկեղծ—յերբ չգիտեմ թե ով ես դու»:

Սա մտածեց. «Այս կնոջ հետ չի հաջողվում այսպես խոսել.
Պետք ե ուրիշ, գործադրելու, ավելի լավ հնար գտնելու:
Թողեց նրան, նստեց մենակ և արտասուք թափեց առատ,
Ասաց. «Ի՞նչու քեզ նեղացրի, յեզ յես հիմա զղջում եմ շատ»:

Կինն եր նստած խռով, մռայլ, նա տակավին չեր մեղմանում.
Ավթանդիլը լալիս եր դեռ, վոչ մի խոսք չեր արտասանում.
Արտասուքի մի ավազան վարդաստանում եր կազմվել...
Հիմա արդեն կինը լացեց. Ավթանդիլից եր ազդվել:

Արտասվում եր նա ջերմաջերմ, վորովհետեւ խղճաց նրան.
Նստած եյին իրար ոտար ու բաց չեյին անում բերան.
Կտրիճն զգաց՝ կնոջ զայրույթն արդեն իջել ե իրեն դեմ,
Ազիրսալի արտասվելով կնոջ առաջ չոքեց արդեն:

Ասաց. «Ի՞նչ եմ, յես իրավունք չունեմ վրադ վստահելու.
Քեզ բարկացրի և այժմ կամ վորքի նման պանդուխտ ու լուռ:
Վստահո թյունդ դրավելու համար յես քեզ եմ նվիրվում.
Յոթը ճամբին խոստովանած մեղքն ե միայն մարդուն ներվում»:

Թեպետ և քեզ յես իմ մասին շատ վատ կարծիք կազմել ավի,
Բայց սիրողին պետք ե խզճալ—այս պետք ե շատ լավ իմացվի.
Ամեն կողմից անդոր եմ յես, քեզնով պետք ե ուժ ստանամ.
Ավելին ինչ կարող եմ տալ—սրտիդ համար հոգիս կտամ»:

Յերբ կինը՝ հեզ այն կտրիճից լսեց խոսքեր սիրո մասին.
Արցունք թափեց մորմոքվելով, Ավթանդիլի հետ միասին.
Բարձր ձայնով, դառնահառաչ սկսեց լալ, չծիծաղեց:
Ավթանդիլի սիրտը ցնծաց, ասոված փափազը կատարեց:

Ու մտածեց. «Իմ խոսքերից սրա յերեսն ե դժգունում:
Յերեզի սա մեկի համար խելակորույս լաց ե լինում»:
Ասաց. «Իմ քույր, սիրահարին թշնամիներն ել են խղճում:
Սիրողըն ինքն ե մահ փնտրում, մահից յերբեք նա չի փախչում»:

Յես ել մի խենթ սիրահար եմ, յես հաղիվհազ եմ կենդանի.
Իմ արեգակն ինձ ուղարկեց գտնեմ նրան ուր ել լինի:
Շատ վալը, վորին ամալ չի հասել, յեղել եմ այդ վայրի վրա:
Յեզ ձեր սիրտը արդեն գտա—նույն ե՛ քո սիրտը թե նրա»:

Նրա յերեսն իմ սրտի մեջ վորպես պատկեր յես գծեցի.
Նրա համար խելակորույս խրախճանքներս կարճեցի.
Յերկու խելքից դու մեկն ընտրիր—փրկիր ինձ կամ գերի դարձրու.
Կամ ապրեցրո՛ւ, կամ մահացրո՛ւ—իմ ցավին ցավ ավելացրո՛ւ»:

Կինն այս անգամ Ավթանդիլին պատասխանեց շատ հաճելի.
«Այդ ձեզը, վոր դու ընտրեցիր, ինձ ավելի յե դուր գալիս:
Փոքր ինչ առաջ թշնամություն սերմանեցիր դու իմ հոգում,
Այժմ գտար քեզ սրտակից, քո քրոջից ավելի՝ քույր»:

Յեզ քանի վոր դու գիմեցիր իբրեւզ զենքի՝ սիրո խոսքին,
Վճռում եմ յես այսօրվանից պիտի դառնամ յես քո գերին.
Քեզ նվիրում եմ իմ սիրտը յես, չվշտացնեմ, կվոգեվորեմ,
Քեզ ծառայեմ և քեզ համար իմ կյանքն անգամ զոհաբերեմ»:

Այժմ ինչ վոր յես քեզ ասեմ, յեթե լսես հոժարակամ,
Նպատակից ել չես շեղվի. կհաջողվի քեզ այս անգամ.
Թե չես լսի, դու չես գտնի փնտրածը քո, ինչքան ել լսս,
Դու կմեռնես կյանքից դժգոհ և անպատիվ կը հեռանաս»:

ԱՎԹԱՆԴԻԼԻ ԿՏԱԿԸ

Յեզ նա նստեց թագավորին հուզիչ նամակ մի գրելու.
«Ո՛վ թագավոր, թողնում եմ քեզ, ինձ մի ջանար դու փրկարելու.
Յես չեմ կարող այստեղ մնալ սրտիս կրակն ել վառելու.
Ներքը դու ինձ, տո՛ւր ուղեկից վողորձությունդ ինձ կրելու:

Ձի ոգնելու քեզ սփոփանք, դուր ե նույնպես արցունք թափել.
Կհատարվի յերկնի վճիռն, հնար չկա բախտին խաբել.
Բայց մեր պապերն են կըտակել մեզ, չընկճվել, ցավը զսպել —
Մեկ ե՛ մարդուն չի վիճակված ճակատագրիցն իր խուսափել:

Վոչ նեղ, և վոչ ժաշոտ ուղին մահարշավին կխանգարի.
Դաժան մահվան են յենթակա ամեն վախկոտ և քաջարի.
Հողն ե հետո հյուրընկալողն ամեն հզոր և անկարի,
Անփառունակ կյանքից սակայն փառքով մեռնելն ե ցանկալի:

Բախտը յեթե ինձ խորտակեց, այդ խորտակիչն ամեն կյանքի,
Յեզ յես մեռնեմ ինչպես պանդուխտ՝ կարոտ մոր լաց — հեծեճանքի.
Յեզ վոչ ընկեր, վոչ մըտերիմ չարժանացնե ինձ պատանքի,
Թող չը թողնե ինձ այդ ժամին քո սիրտն առանց կարեկցանքի:

Ունեմ ճորտեր և գանձ անթիվ — դա լավ հայտնի յե բոլորին,
Տո՛ւր ճորտերիս ազատություն, գանձըս՝ աղքատ - չունեվորին,
Յեզ լիացրու դու ամենքին՝ վորբին և հեզ չըքավորին,
Կըսկըծալով հիշեն թող ինձ՝ փուչ աշխարհով անցավորին...

Ինձ հարկ չկա իմ գանձերից քո գանձերին մաս կըցելու,
Բաց վորբանոց, անկեղանոց, կամուրջ, ուղի տո՛ւր գցելու.
Մի խընայիր իմ ունեցածն ինձ հիշատակ դորձածելու.
Բացի քեզնից վոչ վոք չունեմ իմ կըրակին ջուր ածելու:

Իմ թագավոր, ալարտեցի յես իմ ձեռքով գրած կըտակ,
Յեզ քեզ ահա պիտի թողնեմ սրտով հուզված, մըրըրկատակ.
Մի վշտանար, իմ սնուցող, մի մշուշիւր ճակատդ իստակ —
Շատ թշնամու պիտի հսկես և խընամես շատ հըպատակ:

ԱՎԹԱՆԴԻԼԻ ՏԵՐԿՐՈՐԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՏԱՐԻԵԼԻՆ

Այս խոսքերով, լաց լինելով, գնում եր նա տխուր, գունատ,
Բարձրացավ մի լեռան գագաթ, տեսավ մի դաշտ ստվերառատ.
Շամբուտի մեջ տեսավ սեխն, կանգնած եր նա սանձն արձակած,
Յեզ մտածեց. «Տարիելը այստեղ կլինի, չկա կասկած»:

Տեսնելուն պես սիրտը նրա արագ խփեց, դարձավ պայծառ,
Վշտահարի խիսդը դարձավ, վոչ թե տասը, դարձավ հազար,
Փայլ ստացավ վարդը կրկին, բյուրեղացավ գուշնը սաթի,
Փոթորկի պես նա ցած վազեց, համբերեց, վոր լավ դիտի:

Յերբ մոտեցավ Տարիելին, նա անսահման տխրեց հանկարծ:
Արյուններս եր Տարիելն ու մերձիմահ այնտեղ ընկած:
Նրա ոճիքը պատառոտած, մաղերն ամբողջ փետած փռել.
Ձեր հասկանում ել վոչ մի բան, վոտքը կյանքից դենն եր դրել:

Իր մի կողքին մեռած առյուծ, և թուրն ընկած արյունոտած,
Մլուս կողքին անշունչ մի վագր սատկած, գետնին եր տապալված:
Նրա աչքից աղբյուրի պես աբտասուրն եր առատ հոսում,
Բայց հրդեհվում եր սիրտն ասես ու բորբոքվում նրա ներսում:

Սարսափահար աչքերը բաց, գիտակցություն չկար վրան,
Տառապանքից արդեն հեռու, մոտեցել եր մահվան դռան:
Ավթանդիլը բարձր կանչում, ձայն եր տալիս, վոր ուշքի գա,
Նա չեր լսում: Վաղեց մոտիկ՝ յեղբայրությունը իր ցուլց տա:

Ձեռքով աչքից արցունք քամում և այտերն եր սրբում թևով,
Նստել եր մոտ՝ ահանջի մեջ նրա անունը կանչելով.
Գոռում եր նա. «Ձես ճանաչում, Ավթանդիլն եմ քեզ մոտ յեկած»,
Բայց նա չմեկ ու չեր լսում, աչքերը մի կետի հառած:

Այսպես լեղավ բոլորն ահա ինչպես հիմա պատմեցի յես,
Դամեց արցունքը աչքերի, փոքր ինչ նրան ուշքի բերեց:
Նա ճանաչեց և համբուրեց, յեղբոր նման գրկեց նրան,
Վկա յե տերը կենդանի՝ մարդ չի ծնվել նրանց նման:

Ասաց, «Յեղրայր, չթողցի խոստում—յերդումն յես անկատար,
Յերդումն յես հաստատեցի—հողիս բերանս ինձ տեսար:
Այժմ թող ինձ լես մինչև մահ, լամ, գլխիս տամ արտավալից,
Բայց ինձ թաղիւր, խնդրում եմ քեզ, գազանի կեր մի անի ինձ»:

Կտրիճն ասաց, «Ի՞նչ ես խոսում, ինչո՞ւ յես քեզ չարիք գործում,
Ո՞վ չի յեղել սիրահարված, ո՞վ չի ալրվել սիրո բոցում,
Ո՞վ ե մարդկանց ամբողջ ցեղից այդպիսի բան արել քեզ պես,
Ի՞նչ ես տարվել սատանայով ու կամովին սպանում քեզ:

Թե գիտուն ես՝ գիտունները միաբերան այս ես ասում —
«Արին պիտի լինի արի, կարողանա լացը դսպել,
Վշտերի դեմ ամուր մնա, լինի կարծր ժայռի նման.
Մարդը վշտին տրվում ե լոկ գիտակցությամբ իր սեփական»:

Գիտուն ես դու, բայց գիտունի խոսքով վարվել դու չգիտես.
Գազանների միջի», լացով, քո իղձն ի՞նչպես կկատարես.
Ում համար վոր մահանում ես, դու չես գտնի կյանքն ատելով,
Ի՞նչու յես վողջ գլուխդ կապում՝ վերքիդ նոր վերք հասցնելով:

Ո՞վ չի յեղել սիրահարված, ո՞վ չի ալրվել սիրո հնոցում.
Ո՞վ չի կրել նեղութուններ, ո՞վ ում համար ուշք չի կորցնում.
Ի՞նչ պատահեց անբնական, ինչո՞ւ յես դու հողիդ մաշում,
Չգիտե՞ս դու, վոր առանց փուշ և վոչ մի մարդ վարդ չի քաղում:

Վարդին հարցրին. «Այդքան չքնաղ կազմ ու դեմքով քեզ ո՞վ կերտեց.
Ինչո՞ւ լես դու փշոտ, ինչո՞ւ ցավով ես միշտ ձեռք բերում քեզ»:
Ասաց, «Գաղցրին դառնով հասիւր, լավն այն ե, ինչ գտնես դժվար,
Սիրունը թե եժան դարձավ, մի հատ չիբի արժեք մի տար»:

Յեթե վարդն ե այսպես ասում, բույսն այդ անշունչ, փոքրահասակ,
Ո՞վ կհնձի ուրախություն առանց ցավի ու անվաստակ
Ո՞վ ստացավ առանց փորձանք ինչ վոր լավ ե, դժվարահաս.
Բախտից ինչո՞ւ յես տրտնջում, ինչ արավ նա վոչ խելահաս:

Լսիր դու ինձ, գնանք ինձ հետ, հոժարակամ հեծիր քո ձիւն,
Մի հետեիք դու քո գլխի խորհուրդներին ու մտքերին,
Արա՛, ինչ դու չես ցանկանում, մի հետևիր քո ցանկության,
Լավ չլինիր, չեյի ասի, յես չեմ սիրում կեղծավոր բան»:

Թարգմ. Գ. ԱՍՏՏՈՒՐ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ռուսթավելին և նրա «Վաղրենավորը» Գ. Սեվակ	5
Շոթա Ռուսթավելի (կենսագրական) կազմ. Պ. Պ.	13
Շոթա Ռուսթավելու «Վաղրենավորը» (պոեմի համառոտ բովանդակությունը) Մ. Դ.	16
Հատվածներ Շոթա Ռուսթավելու պոեմից (Սարգսի, Վ. Տերյանի, Գ. Ասատուրի Թարգմանությամբ).	22

Կազմեցին և խմբագրեցին՝ Գ. Սեազ, Մ. Դուբովայան
Տեխ. խմբագիր՝ Ա. Գառապետյան
Սրբագրիչ՝ Ա. Արզաբանյան
Կոմպոզիտորներ՝ Ս. Շահբազյան

Գրավոր լիազոր՝ Կ. 4721 չքառ. 4416.
Պատկեր 1364 Տիրաժ 5000.
Թուղթ 74×110. ապ. 3 մամուլ.
Մեկ մամ. 49280 նիշ. Հեղինակային 31½ մամ.
Հանձնված և արտադրության 29 դեկտ. 1937 թ.
Ստորագրված և ապելու 25 հունվարի, 1938 թ.
Գինը 80 կ.

Յերեան, Պետհրատի տպարան, Լենինի, փող. 65

ԳԻՆԸ 80 ԿՈՊ.

ШОТА РУСТАВЕЛИ
и его
„Витязь в тигровой шкуре“
Гиз Арм. ССР, Ереван, 1988 г.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0389728

74.902

